

Δείτε το πρώτο μέρος [εδώ](#)

Του **Δημήτρη Μπελαντή**

Εισαγωγή: ψηφίδες από τον ιστορικό χρόνο των Λαϊκών Μετώπων

1. Χρειάζεται να γνωρίζεις πώς να τερματίσεις μια απεργία. Μορίς Τορέζ Γ.Γρ. του ΚΚ Γαλλίας, 1936.

2. Το Λαϊκό Μέτωπο δεν είναι η επανάσταση, ΚΚ Γαλλίας 1936

3. Ρ. Χάουαρντ- Οι διαπιστώσεις σας σημαίνουν ότι η ΕΣΣΔ παραιτείται με οποιαδήποτε έννοια από τα σχέδιά της και τις προθέσεις της να κάνει μια παγκόσμια επανάσταση; Στάλιν -Εμείς δεν είχαμε ποτέ τέτοιου είδους προθέσεις. Χάουαρντ- Μου φαίνεται, κύριε Στάλιν, ότι όλος ο κόσμος για πολύ καιρό είχε μια διαφορετική εντύπωση. Στάλιν- Αυτό ήταν μια παρανόηση. Χάουαρντ -Μια τραγική παρανόηση; Στάλιν- Όχι κωμική ή ίσως κωμικοτραγική...Επανάσταση ως εξαγωγή είναι ένας παραλογισμός. Κάθε χώρα θα κάνει τη δικιά της επανάσταση, όταν θα το θέλει... Χάουαρντ-Όμως οι αμερικανοί αντιπρόσωποι στο Έβδομο Παγκόσμιο Συνέδριο, ο Μπράουντερ και ο Ντάρσυ δεν έκαναν έκκληση για μια βίαιη ανατροπή της αμερικανικής κυβέρνησης; Στάλιν- Ομολογώ ότι δεν θυμάμαι τις ομιλίες των συντρόφων Μπράουντερ και Ντάρσυ, δεν θυμάμαι ούτε καν το θέμα τους. Ίσως αυτοί είπαν κάτι τέτοιο. Όμως το αμερικανικό κομμουνιστικό κόμμα δεν ιδρύθηκε από Σοβιετικούς.

Από την συνέντευξη του Στάλιν στον αμερικανό δημοσιογράφο Ρ. Χάουαρντ, 1936

4. Για εμάς είναι απόλυτα αδιαμφισβήτητο ότι υπάρχει μια πλήρης ταυτότητα σκοπών ανάμεσα στην πολιτική ειρήνης της Σοβιετικής Ένωσης και στην πολιτική της εργατικής τάξης και των κομμουνιστικών κομμάτων στις καπιταλιστικές χώρες. Δεν υπάρχει, και δεν πρέπει να υπάρχει, καμία αμφιβολία στις γραμμές μας για αυτό το ζήτημα. Δεν υπερασπίζουμε μόνο τη Σοβιετική Ένωση γενικά. Υπερασπίζουμε συγκεκριμένα τη συνολική της πολιτική και κάθε της ενέργεια.

Π. Τολιάτι-Έρκολι , Πρακτικά Εβδόμου Συνεδρίου ΚΔ σελ. 426-427, σε Κλαουντίν 'Η Κρίση της Κομμουνιστικής Διεθνούς', σελ. 178.

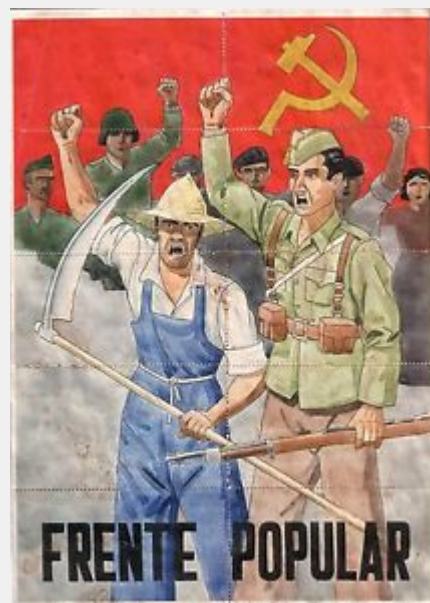
5. «Μα τούτες οι εκλογές είχαν ιδιαίτερη σημασία' ήταν γεννημένες μέσα στο δρόμο, ανάμεσα στις πέτρες και το αίμα της 6ης του Φλεβάρη (1934), ανάμεσα και κάτω από τις κόκκινες σημαίες των διαδηλώσεων».

Ιλία Έρενμπουργκ, Η πτώση του Παρισιού, εμβληματικό μυθιστόρημα για την εμπειρία του γαλλικού Λαϊκού Μετώπου, σελ. 95, για τις εκλογές ανόδου του ΛΜ στην κυβέρνηση

1. Γενικές θέσεις. Ο λαϊκομετωπισμός είναι εκείνη η μορφή του σταλινισμού, του σοβιετικού μαρξισμού αλλά και γενικότερα του εργατικού κινήματος, η οποία συμβιβάζεται στρατηγικά και βαθιά με την αστική δημοκρατία και το αστικό πολιτικό σύστημα χάριν του αντιφασισμού ή της αντιμονοπωλιακής/αντιιμπεριαλιστικής ενότητας και εγκαταλείπει ουσιαστικά την ανατρεπτική προοπτική του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού μέσω των σταδίων, μεταθέτοντάς την στο απώτερο

μέλλον, στις ελληνικές καλένδες, στην Αποκάλυψη. Την ημέρα δουλεύουμε για τις εκλογές και το βράδυ ονειρευόμαστε την επανάσταση-αυτή είναι η κλασική λογική του προπολεμικού ΛΜ, γιατί στον μεταπολεμικό ΛΜ απουσιάζει πια τελείως η επανάσταση υπό οιαδήποτε έννοια, οι επαναστάτες σταλινικοί έχουν αντικατασταθεί από τους επαγγελματίες γραφειοκράτες και πολιτικούς .

Όμως και η θέση ότι τα ΚΚ ακόμη και μετά το 1935 παραμένουν επαναστατικά κόμματα, όπως ήταν μέχρι τότε, είναι μια αμφίβολη θέση.

Το ΛΜ είναι εκείνη η μορφή του σταλινισμού, η οποία, ενώ υπερασπίζεται σθεναρά καθεστώτα γραφειοκρατικής ταξικής εκμετάλλευσης όπως οι κοινωνίες σοβιετικού τύπου, και σταθεροποιεί την σταλινική αντιδημοκρατική οργανωτική και πολιτική παραμόρφωση μέσα στο ΚΚ («Μπολσεβικοποίηση»), αποθεώνει ουσιαστικά τον αστικό κοινοβουλευτισμό και τον αστικό δημοκρατικό κρατισμό και υποβαθμίζει τις εξωκοινοβουλευτικές κινηματικές διαδικασίες, τόσο του εργατικού κινήματος όσο και άλλων κοινωνικών κινήματων.

Η παρέμβαση του κόμματος και των μαζών στον αστικό κρατικό μηχανισμό είναι κυρίως μια εσωτερική παρέμβαση, η οποία σέβεται και δεν αμφισβητεί τα όριά του, ενώ ενσωματώνεται όλο και πιο οργανικά, στον κοινοβουλευτικό ιδεολογικό μηχανισμό ως βασικό πολιτικό και ιδεολογικό μηχανισμό του καπιταλιστικού κράτους (L. Althusser "Marx in his limits" in "Philosophy of the Encounter-later writings 1978-1987", σελ. 7 επ .).

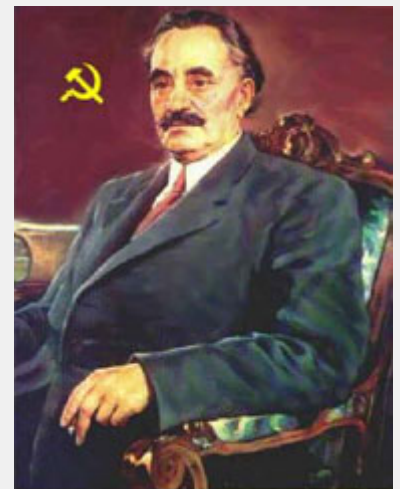
Ο «μετωπικός δρόμος» γίνεται απλώς ένα μέσο για την κοινοβουλευτική κατίσχυση και επικράτηση του ΚΚ. Η λμ γραμμή παγιώνεται μέσω των εθνικοαπελευθερωτικών μετώπων της ναζιστικής κατοχής στην Ευρώπη και μετά τον πόλεμο, σε συνδυασμό και με την σοβιετική ανάλυση για τον κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό, γίνεται η απολύτως κυρίαρχη γραμμή των ΚΚ στην Ευρώπη αλλά και σε όλο τον κόσμο ("II Manifesto-κείμενα», Αθήνα 1976, Εξάντας, σελ. 173 επ. , «Για τον κομμουνισμό», οι ιταλοί μαρξιστές συγγραφείς τονίζουν ότι ο μετωπισμός συμπίπτει με τον σοσιαλδημοκρατικό ρεφορμισμό αλλά δεν ταυτίζεται μαζί του -σελ. 175).

Ο ευρωκομμουνισμός από το 1970 και εξής είναι μια πιο ήπια μεταστοιχείωση του λμ και μια δεξιά του μετεγγραφή, καθώς όχι μόνο σταθεροποιεί την «εθνοκοενωτική» γραμμή και τα στάδια αλλά και την στρέφει πιο δεξιά, φτάνοντας μέχρι το «εθνικό μέτωπο» του Ιστορικού Συμβιβασμού στην Ιταλία και την λεγόμενη στρατηγική των συνεχών διαρθρωτικών θεσμικών αλλαγών (ΔΘΑ) του ΚΚΕ Εσωτερικού στην Ελλάδα (περ. Αγώνας για την κομμουνιστική Ανανέωση, τεύχος 11/1980, Γ.Μηλιός, Δ.Ψαρράς «Η θεωρία του Ευρωκομμουνισμού. Ανανέωση ή/και συνέχεια» , σελ. 32 επ.). Οι ΔΘΑ είναι η γέφυρα ανάμεσα στα στάδια του λαϊκομετωπισμού και στις ανέσες μεταρρυθμίσεις της παλιάς σοσιαλδημοκρατίας. Είναι απολύτως αναληθές ότι το ΛΜ δεν έχει καμία σχέση με τον ευρωκομμουνισμό και τον Ιστορικό Συμβιβασμό. Το ΛΜ είναι ακριβώς η αρχέγονη μήτρα του ευρωκομμουνισμού και η γενεαλογική του

αφετηρία. Όμως, με τον ευρωκομμουνισμό, περνάμε πια από τα στάδια στον πιο κλασικό συνεχή εξελικτικό μεταρρυθμισμό, όπως ήταν αυτός του Κάουτσκι πριν και ιδίως μετά το 1914.

Η αφετηρία του λμ είναι το 7ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς τον Αύγουστο του 1935 στην Μόσχα (Β. Λιόσης 'Τα κοινωνικοπολιτικά μέτωπα στην Τρίτη Διεθνή», Αθήνα 2014, ΚΨΜ, εκτενής ανάλυση του εβδόμου συνεδρίου της ΚΔ, Γ.Ντιμιτρόφ «Ο φασισμός», Αθήνα 1975 , εκδόσεις Πορεία, σελ. 19 επ., 43 επ., 117 επ.). Οι αρχιτέκτονες του λμ ήταν ο ίδιος ο Στάλιν και τα ηγετικά στελέχη της Κομμουνιστικής Διεθνούς Παλμίρο Τολιάτι και Γκεόργκι Ντιμιτρόφ (Φ.Κλαουντίν «Η κρίση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος», Αθήνα 1980, τ. Α' «Η κρίση της Κομμουνιστικής Διεθνούς», σελ. 158 επ.). Ο Ντιμιτρόφ θα κάνει και την βασική εισήγηση στο 7ο Συνέδριο. Όπως έχει περιγράψει η ομάδα του II Manifesto το 1975 την μετωπική εμπειρία, ο μετωπισμός είναι ένας βαθύς συστημικός μετασχηματισμός του ΚΚ, ο οποίος αλληλεπιδρά με τον αρνητικό ταξικό συσχετισμό μετά τον πόλεμο για την επανάσταση στην Δύση -αυτό που δεν μπορεί να κάνει η εργατική τάξη, η απουσία της επανάστασης, είναι αυτό που προσλαμβάνει ως αναγκαία στρατηγική το «κόμμα της πρωτοπορίας».

Η τοποθέτηση του Ντιμιτρόφ, σύμφωνα με την οποία ο φασισμός εκφράζει την πιο άγρια και επιθετική/αντιδραστική πτέρυγα του χρηματιστικού κεφαλαίου, στενεύοντας την βάση του αντιπάλου, αφήνει πλατιά περιθώρια για μια συμμαχία του εργατικού κινήματος ως συνόλου (ΚΚ, ΣΚ) και του Ενιαίου Μετώπου της Αριστεράς με την προοδευτική ή την αντιμονοπωλιακή πτέρυγα του αστισμού για την προστασία της αστικής δημοκρατίας, ανοίγει ολόκληρο το «μη φασιστικό τμήμα» του αστικού συνασπισμού εξουσίας στην Αριστερά (ιδίως τα πολιτικά τμήματα του αστισμού που εκπροσωπούν και τα μεσαία/μικροαστικά στρώματα -κυρίως το Ριζοσπαστικό Κόμμα στην Γαλλία). Αυτό θα είναι το πρώτο στάδιο και η κατάκτηση της λαϊκής εξουσίας το επόμενο (βλ. και σε Ν. Πουλαντζά –«Σκυριανού» «Γύρω από το θέμα των συμμαχιών» σε περ. Αγώνας για την κομμουνιστική Ανανέωση τ. 7/1979 , σελ. 32 επ., ένα κείμενο (1970)

διαλόγου για τα λαϊκά μέτωπα με τον «Θαλασσινό»/Λευτέρη Ελευθερίου, σημαντικό στέλεχος του ΚΚΕ Εσωτερικού τότε). Μάλιστα, είναι σωστή η παρατήρηση και του Κλαουντίν (1980) αλλά και του Φ. Μπορκενάου ότι το λμ άνοιγμα στρέφεται πολύ περισσότερο στο γαλλικό Ριζοσπαστικό κόμμα από ό,τι στην σοσιαλδημοκρατία, καθώς το Ριζοσπαστικό κόμμα είναι ο βασικός κρίκος για την σχέση του ΚΚ με την αστική τάξη αλλά και καθώς το ΚΚ αντιπαθεί ιδίως την αριστερή/τροτσκίζουσα τάση του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (SFIO), την τάση γύρω από τον Μαρσό Πιβέρ, ιδίως γιατί αυτή θέτει ζητήματα σοσιαλιστικού μετασχηματισμού, τα οποία υπερβαίνουν και παρενοχλούν την πολιτική του ΛΜ (Φ. Μπορκενάου «Ο ευρωπαϊκός κομμουνισμός», Αργίνιο 2010, σελ. 109 επ. για το γαλλικό ΛΜ και ιδίως σελ. 128, 134).

Το ΛΜ διαδέχεται ραγδαία, μετά τα γεγονότα της 6-2-1934 (φασιστική προσπάθεια κατάληψης της εξουσίας στην Γαλλία), την στρατηγική του «σοσιαλφασισμού» και της «τάξης εναντίον τάξης», σε συνδυασμό και με την σοβιετική στροφή (άρθρο Πράβντα της 23-5-1934 για την αναγκαία κοινή δράση με τους σοσιαλιστές κατά του φασισμού). Στην πρώτη του φάση, το ΛΜ συνιστά ή εμφανίζεται ως μια επαναφορά του εργατικού Ενιαίου Μετώπου, όπως αυτό διατυπώθηκε στο 3ο και στο 4ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς (1921 και 1922). Είναι ενδιαφέρον το ότι δέκα μέρες περίπου πριν από τα επεισόδια της 6-2-1934, στις 24-1934, η ΚΕ του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας δήλωνε ότι :

«το κόμμα απορρίπτει κάθε πρόταση από την ηγεσία του SFIO για ενιαίο μέτωπο. Μια τέτοια πρόταση θα αφορούσε μόνο αυταπάτες όσον αφορά τη δυνατότητα ανανέωσης του σοσιαλιστικού κόμματος και έτσι θα οδηγούσε στην παγίωσή του υπό την ηγεσία του Μπλουμ, του Πωλ Φωρ και του Ζυρομσκι» (Μπορκενάου σελ. 106).

Παρ' όλα αυτά, από την άνοιξη του 1934 το γαλλικό ΚΚ συγκροτεί την συμμαχία με τους σοσιαλιστές και την αστική Αριστερά του Ριζοσπαστικού Κόμματος και μετά τις νικηφόρες εκλογές της 3-5-1936 (κομμουνιστές 72 έδρες, SFIO 147 έδρες, Ριζοσπαστικό Κόμμα και λοιπή αστική Αριστερά 167 έδρες) στηρίζει αποφασιστικά την κυβέρνηση SFIO- Ριζοσπαστικού Κόμματος υπό τον Λ. Μπλουμ, χωρίς να πάρει υπουργεία.

Επίσης στην Ισπανία, μετά τις εκλογές του Φεβρουαρίου 1936 σχηματίζεται η λμ κυβέρνηση του Μ. Αθάνια, η οποία περιέχει το Σοσιαλιστικό Κόμμα και την αστική Αριστερά, και η οποία στην συνέχεια και κατά την διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου πολέμου (1936-1939) θα ανασυνταχθεί πολλές φορές, περιλαμβάνοντας υπουργούς του ΚΚ και σε κάποιαν στιγμή και αναρχικούς υπουργούς (Φεντερίκα Μοντσενύ, Γκαρσία Ολιβέρ).

Η ρίζα του λμ είναι, κατ' αρχάς, η προσπάθεια ανάταξης/ ανατροπής της καταστροφικής για το εργατικό κίνημα στρατηγικής του σοσιαλφασισμού, η οποία οδήγησε στην μεγάλη ήττα του εργατικού κινήματος στην Γερμανία το 1933.

Ήδη από τα μέσα του 1934, η ΕΕ της ΚΔ έχει προσπαθήσει να επανεισαγάγει την στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου με την σοσιαλδημοκρατία, ως απάντηση σε μια κατάσταση που έχει απομονώσει και οδηγήσει σε ήττα το ΚΚ σε όλη την Ευρώπη.

Μέσα στο 1934, οι κομμουνιστές (Τορέζ), οι σοσιαλιστές (Μπλουμ) και οι αστοί ριζοσπάστες (Νταλαντιέ, Ερριό) συνάπτουν σύμφωνο κοινής αντιφασιστικής δράσης. Αυτό θα είναι και η δράση-παράδειγμα του 7ου Συνεδρίου. Κατ' αρχήν, λοιπόν, υποτίθεται ότι πρόκειται για μια θετική επαναφορά του Ενιαίου Μετώπου της ΚΔ κατά την περίοδο 1921-1922 (Τρίτο και Τέταρτο Συνέδριο).

Η εντύπωση αυτή είναι τελικά απολύτως λανθασμένη, καθώς το Ενιαίο Μέτωπο είναι μια συμμαχία με την αριστερή κυρίως σοσιαλδημοκρατία και με στόχους μεταβατικού σοσιαλιστικού προγράμματος και μεταβατικής εργατικής κυβέρνησης, είναι μια ορθή εισαγωγή του πολέμου θέσεων στην στρατηγική της μαρξιστικής Αριστεράς, σε μια φάση όπου η άμεση επίθεση δεν είναι πια εφικτή, ενώ το ΛΜ ανοίγει ρητώς σε συμμαχία των ΚΚ και ΣΚ με την ριζοσπαστική τάση της αστικής τάξης κατά του φασισμού και μάλιστα με το πρόσχημα ότι η αστική διαμεσολάβηση των μικροαστικών στρωμάτων δια αστικών κομμάτων όπως το Ριζοσπαστικό Κόμμα του Νταλαντιέ στην Γαλλία, κλείνει το δρόμο στον φασισμό και τις επιλογές της πιο επιθετικής πτέρυγας του μεγάλου κεφαλαίου.

Επίσης, το ΛΜ θέτει την αστική δημοκρατία στην πράξη ως αξεπέραστο ορίζοντα για το εργατικό κίνημα, επαναφέρει την λογική του Κάουτσκι και εν μέρει και του Μπερνστάιν. Στενεύοντας υπερβολικά την κοινωνική βάση του φασισμού, η λμ γραμμή ανοίγει σε συμμαχίες με την δημοκρατική αστική τάξη (Πουλαντζάς), οι οποίες σε οριακές για τους κοινωνικούς σχηματισμούς πολιτικές κρίσεις οδηγούν στην καταστολή των κοινωνικών επαναστάσεων από τις ηγεσίες του ΛΜ (Γαλλία 1936, Ισπανία 1936-1937).

Τοποθετήσεις, οι οποίες αντιμετωπίζουν το ΛΜ ως μια αλγεβρική αφηρημένη κατασκευή, η οποία ανακατασκευάζει το Ενιαίο Μέτωπο και μας γλυτώνει από τον σεχταρισμό, όπως του Βασίλη Λιόση πρόσφατα, δεν εξηγούν καθόλου την πραγματική λειτουργία και εφαρμογή στην πράξη του ΛΜ και είναι σημαντικά λανθασμένες. Μόνο εκείνες οι ηγεσίες των ΚΚ, οι οποίες έσπασαν την εθνική ενότητα και τα Μέτωπα με την αστική τάξη -ακόμη και την πιο δημοκρατική- οδήγησαν στην νίκη της κοινωνικής επανάστασης.

Μόνο οι επιφανειακά «λαϊκομετωπικοί» που έσπασαν πρακτικά το ΛΜ και ανασυγκρότησαν στην θέση του το ταξικό μέτωπο των λαϊκών τάξεων κατάφεραν να ολοκληρώσουν την επανάσταση στην χώρα τους.

Ο ίδιος ο Στάλιν, την εποχή έναρξης των ΛΜ, δηλώνει καθαρά στον αμερικάνο δημοσιογράφο Χάουαρντ (συνέντευξη 1936, Λ. Τρότσκι «Κείμενα για τον σταλινισμό 1927-1940», Αθήνα 2009, Μαρξιστική Φωνή, σελ. 130 επ.) ότι η ιδέα ότι εμείς (η ΕΣΣΔ) προωθούμε την παγκόσμια επανάσταση είναι μια κωμικοτραγική παρανόηση. Ο Στάλιν συμπληρώνει αυτήν την θέση, λέγοντας ότι όποια αστική τάξη κάθεται καλά στην σέλα της χώρας της δεν έχει να φοβάται από την ΕΣΣΔ. Βεβαίως, κάποιος θα πει ότι αυτό είναι απλώς η υπόδειξη της μη εξαγωγής της επανάστασης, πράγμα σωστό. Όμως, ο Στάλιν είναι ο φυσικός ηγέτης όχι μόνον της ΕΣΣΔ αλλά και της Τρίτης Διεθνούς, του οχήματος δηλαδή που ιδρύθηκε για να προωθήσει την παγκόσμια επανάσταση. Η ταύτιση των δύο ρόλων αποδεικνύει τον αντεπαναστατικό χαρακτήρα της δήλωσης αυτής του «μετωπικού» Στάλιν.

Βεβαίως, η στροφή από την Τρίτη Περίοδο στο ΛΜ για την Τρίτη Διεθνή δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των στρατηγικών αδιεξόδων της Τρίτης Περιόδου και της νίκης του φασισμού στην Γερμανία.

Δεν πρόκειται, μόνο, για μια αλλαγή πολιτικής με γνώμονα την αντίληψη της Τρίτης Διεθνούς για τις ανάγκες του εργατικού κινήματος και ιδίως στην Ευρώπη. Η στροφή στα ΛΜ εξυπηρετεί, πέραν των άλλων, βασικές ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ και της ηγεσίας της, ως ηγεσίας πια του γραφειοκρατικού καπιταλισμού. Η σταλινική ηγεσία (με βασικό φορέα των Υπουργό Εξωτερικών Μαξίμ Λιτβίνοφ) πραγματοποιεί αμυντική συμμαχία με τις δυτικές δημοκρατίες, εν όψει της εξάπλωσης και του επεκτατισμού των ναζί και των φασιστών γενικότερα στην Ευρώπη. Στο όνομα αυτών των συμμαχιών, και για να διαρκέσουν αυτές και να ανασχέσουν τον ναζισμό, μέσα από την όξυνση των ενδοιμπεριαλιστικών αντιθέσεων (πρώτο δείγμα των συμμαχιών αυτών το γαλλοσοβιετικό αμυντικό σύμφωνο Στάλιν-Π. Λαβάλ του 1935), η ΕΣΣΔ πρέπει να ανασχέσει τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό και την επανάσταση στην Ευρώπη και τον κόσμο και να αποδεχθεί -μην ασκώντας ισχυρή κριτική- ακόμη και την θεωρία «μη επέμβασης» των δυτικών ιμπεριαλιστικών δημοκρατιών στην ισπανική κρίση. Πρέπει να πείσει ότι δεν θέλει καμία επανάσταση. Η συνεισφορά της ΕΣΣΔ στην «αντιφασιστική συμμαχία» είναι η ανάσχεση του εργατικού κοινωνικού ριζοσπαστισμού στον Μεσοπόλεμο.

Αλλά και ως αντιφασιστική γραμμή το ΛΜ αποτυγχάνει να ανακόψει τον φασισμό. Αυτό συμβαίνει, καθώς δεν υπάρχει πραγματικά στην Ιστορία αποτελεσματική αντιφασιστική γραμμή, η οποία να μην είναι και αντικαπιταλιστική γραμμή. Πιστεύοντας βαθιά στην αστική δημοκρατία και καταπνίγοντας ό,τι πιο ριζοσπαστικό από αυτήν, η κυβέρνηση του ΛΜ καταστέλλει τον εργατικό ριζοσπαστισμό, ο οποίος, αυτός και μόνο είναι σε θέση να ανακόψει την εξάπλωση του φασισμού. Στον Μεσοπόλεμο, η γραμμή του ΛΜ ούτε ανακόπτει τον φασισμό ούτε βελτιώνει σημαντικά την θέση των εργαζομένων με βάση και το ότι η αστική τάξη είναι απρόθυμη ακόμη να προχωρήσει σε ένα διαρκές κοινωνικό συμβόλαιο με την μισθωτή εργασία. Επίσης, συμμορφώνοντας τον εργατικό ριζοσπαστισμό με την αστική δημοκρατική νομιμότητα, αποδυναμώνει την εργατική βία και την εργατική αυτοάμυνα και αναθέτει στο αστικό κράτος βασικά την καταπολέμηση του φασισμού. Κάτι που είναι πολύ της μόδας και στις μέρες μας, όπου πια η βασική

γραμμή ενός ορισμένου αντιφασισμού είναι οι εισαγγελείς και οι ανακριτές του αστικού κράτους.

2. Θετικές δευτερεύουσες όψεις του ΛΜ ως κοινωνικοποιητικής-μαζικοποιητικής στρατηγικής.

Το ΛΜ, είναι η αλήθεια, έχει και ορισμένες θετικές όψεις. Συμφιλιώνει μετά το 1935 την εργατική τάξη με τις άλλες λαϊκές τάξεις (μικροαστοί, δημόσιοι υπάλληλοι, αγρότες), κάτι που έχει παραμεληθεί έντονα από τις στρατηγικές των ΚΚ ως το 1935, που εξαντλούνται στην αποκλειστική εργατική αναφορά.

Ξαναβάζει το θέμα της εργατοαγροτικής συμμαχίας και της αποκατάστασης της σχέσης με την παραδοσιακή και την νέα μικροαστική τάξη, κάτι που και η τριτοπεριοδική γραμμή της Διεθνούς αλλά και οι τροτσικιστικές αντιπολιτεύσεις υποβαθμίζουν σε σημαντικό βαθμό, στην λογική ότι όλες οι άλλες τάξεις πέραν του προλεταριάτου συναποτελούν μια «αντιδραστική μάζα». Το ΛΜ απομακρύνει από έναν πολύ στενό εργατισμό, ο οποίος είχε υιοθετηθεί λ.χ. από το ΚΚ Γερμανίας στην περίοδο της «τάξης εναντίον τάξης». Επικαιροποιεί την σχέση της εργατικής τάξης με το εθνικό ζήτημα και τα εθνικά της χαρακτηριστικά, πολιτικά και πολιτιστικά, και αίρει την ιδεολογική στρέβλωση, ότι κάθε τι το εθνικό και πατριωτικό και ιδίως η έννοια του κράτους-έθνους, διακριτή από την έννοια του αστικού έθνους, (το κράτος -έθνος ως κοινότητα, στην οποία η εργατική τάξη διεκδικεί την ηγεμονία) ταυτίζεται με τον εθνικισμό, τον σοσιαλσοβινισμό και τον ρατσισμό.

Επίσης, σε ορισμένες συγκυρίες, όπου το εθνικοαπελευθερωτικό ζήτημα ανεβαίνει στο πολιτικό προσκήνιο, οι τακτικές χρήσεις του ΛΜ δεν πρέπει να θεωρηθούν απαράδεκτες. Ακόμη και αν η Αριστερά στην Ελλάδα δεν ήταν λμ και δεν είχε αποδεχθεί την θεωρία των σταδίων (όπως έκανε το ΚΚΕ στην 6η Ολομέλεια τον Φλεβάρη του 1934), θα έπρεπε να αποκαταστήσει μια μίνιμουμ λμ γραμμή με μερίδες της αντιφασιστικής αστικής τάξης και να θέσει ζήτημα εθνικής απελευθέρωσης τακτικά, χωρίς να εγκαταλείψει το ταξικό χάριν της εθνικής ενότητας και χωρίς να οδηγηθεί στην «εθνική ενότητα», σε Λίβανους και Βάρκιζες (κείμενό μου [«Σκέψεις για το ΕΑΜ και την θεωρία των σταδίων»](#), 2013, Iskra). Άλλο η ηγεμονία πάνω στο έθνος-κράτος, που κάποιες φορές περιλαμβάνει και την επίλυση ζητημάτων εθνικής ανεξαρτησίας εντός του μεταβατικού σοσιαλιστικού προγράμματος, και άλλο η «εθνική ενότητα», δηλ. η ανακωχή και συνεργασία με την αστική σου τάξη.

Συνεπώς, το ΛΜ υπήρξε όντως η ευκαιρία για να απαντηθούν σωστά ορισμένες πολύ σχεταριστικές όψεις του ΚΚ διεθνώς πριν από την επιβολή του ΛΜ. Όμως, η ευκαιρία αυτή σπαταλήθηκε χάριν μιας δεξιόστροφης στρατηγικής γραμμής εγκατάλειψης της επανάστασης από τα ΚΚ, μιας στρατηγικής που υπηρέτησε τον «σοσιαλισμό σε μια μόνη χώρα», τα συμφέροντα δηλαδή εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ κατά και μετά τον Στάλιν.

Επίσης, δεν πρέπει να υποτιμηθούν οι όποιες δημοκρατικές κατακτήσεις του ΛΜ, η συγκρότηση μιας κυβέρνησης, η οποία αρχικά δεν ήταν κατασταλτική προς τον λαό και εισήγαγε ορισμένες δημοκρατικές τομές (βλ. απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων του 1934 στην Ισπανία, διευκόλυνση του απεργιακού κύματος στην Γαλλία κλπ), η κινηματική λάμψη και επιρροή μιας «κυβέρνησης της Αριστεράς», η οποία υποσχέθηκε και εν μέρει πραγματοποίησε την αστική δημοκρατία, προτού ανασχέσει την επανάσταση.

3. Καταστροφικές όψεις του ΛΜ ως αντεπαναστατικής στρατηγικής. Το ΛΜ ευθύνεται στρατηγικά για την ήττα της κοινωνικής επανάστασης στον Μεσοπόλεμο και ιδίως για την ήττα της μεγάλης ισπανικής επανάστασης το 1936-1937, της αποκλειστικής ουσιαστικά παρατεταμένης και με δυνατότητες επιτυχίας μορφής της κοινωνικής επανάστασης ανάμεσα στην Ρώσικη επανάσταση και τον Β'ΠΠ.

Η ήττα αυτή υπήρξε καθοριστική και για το σπάσιμο του ηθικού στην δημοκρατική ζώνη της Ισπανίας και -μεταξύ άλλων λόγων- και για την στρατιωτική ήττα του ισπανικού Εμφυλίου (Κλαουντίν οπ.π. σελ. 199 επ., Φ.Μόρροου «Επανάσταση και αντεπανάσταση στην Ισπανία», Αθήνα 1977, Ατραπός, το κλασικό βιβλίο των Μπρουέ και Τεμίμ για την ισπανική επανάσταση κ.π.α).

Η ήττα αυτή της ισπανικής και διεθνούς εργατικής τάξης το 1937-1939 έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην άνοδο του διεθνούς φασισμού και στο ξέσπασμα του ιμπεριαλιστικού πολέμου. Η ισπανική εμπειρία δείχνει πολύ καθαρά ότι σε επαναστατικές συνθήκες, η προάσπιση της αστικής δημοκρατίας από τους ηγέτες του ΛΜ έναντι της κοινωνικής επανάστασης, δεν έγινε με δημοκρατικά μέσα αλλά με την ολοκληρωτική καταστολή του σταλινισμού και της σοσιαλδημοκρατίας και ειδικά στην Ισπανία με τα μέσα της σοβιετικής μυστικής αστυνομίας, της GPU/NKVD. Οι ηγέτες του ΛΜ δεν δίστασαν στην Ισπανία να διασπάσουν το αντιφασιστικό μέτωπο για να καταστείλουν βάνουσα τις επαναστατικές δυνάμεις και να δολοφονήσουν επαναστάτες ηγέτες όπως ο Αντρές Νιν, παρουσιάζοντάς τους σαν «χιτλεροτροτσκιστές» και άλλα φαιδρά αλλά και τραγικά παρόμοια. Αυτός που ξεκίνησε ως απαλλοτριωτής τραπεζών και ως μπολσεβίκος αντάρτης την καριέρα του στο Γκόρι, το Μπακού και την Τιφλίδα στις αρχές του αιώνα (Κόμπα-Στάλιν), κατέληξε για λόγους πολιτικής αντίληψης αλλά και αστικού τύπου εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ, να γίνει ο ευγενικός συνομιλητής αρχικά των δυτικών δημοκρατιών (Λαβάλ -σύμφωνο με Γαλλία 1935, συμβολή στην «δημοκρατική» ανάσχεση του φασισμού 1935-1938) και στην συνέχεια ο διπλωματικός συνομιλητής του ναζισμού το 1939.

Αλλά και το γαλλικό ΛΜ (1936-1938, σχετικά και σε Κλαουντίν οπ.π. σελ. 158 επ., Τ. Κλιφ «Βιογραφία Τρότσκι 4, 1927-1940- όσο πιο σκοτεινή η νύχτα, τόσο πιο φωτεινό το αστέρι», Αθήνα 2010, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, σελ. 257-322) , αφού ενεργοποίησε ως νέα πολιτική συνθήκη ένα μεγάλο εργατικό κίνημα, αυτό των καταλήψεων εργοστασίων του καλοκαιριού 1936 (όπου αυτό ξεκίνησε πιο πολύ από τους αριστερούς σοσιαλιστές και τους αναρχοσυνδικαλιστές, παρά από το ΚΚ), και επέβαλε όψεις ενός φιλολαϊκού ρεφορμιστικού προγράμματος με την συμφωνία της Ματινιόν (για πρώτη φορά συλλογικές συμβάσεις εργασίας, πληρωμένη εργατική άδεια κ.α.), ανέκοψε την πορεία προς μια πιο επαναστατική κατεύθυνση του γαλλικού προλεταριάτου. «Ματαίωσε την επανάσταση», κατά την διάσημη φράση του Ντανιέλ Γκερέν, και άφησε αρκετή εξουσία στην αστική τάξη -μέσω και της γραμμής της «μη επέμβασης» στην Ισπανία του σοσιαλιστή πρωθυπουργού Λεόν Μπλουμ αλλά και του κατευνασμού του κοινωνικού ριζοσπαστισμού-, ώστε να φθείρει την αριστερή κυβέρνηση, να υπονομεύσει τον εργατικό διεθνισμό και να προετοιμάσει την επιστροφή της Δεξιάς στην κυβέρνηση καθώς και την ιμπεριαλιστική «μειοδοσία» της προς τον ναζισμό το καλοκαίρι του 1940.

Ο Ιλία Έρενμπουργκ στην «Πτώση του Παρισιού», εμβληματικό μυθιστόρημα για το γαλλικό ΛΜ, περιγράφει μια αργή και βασανιστική φθοροποιό πορεία του ΛΜ προς την πτώση του, παρά το γεγονός ότι δεν θα διανοούνταν να ασκήσει κριτική στην σταλινική ή την κομμουνιστική διαχείριση του ΛΜ (Αθήνα, 1988, εκδόσεις Ντουντούμη). Επίσης, είναι ενδιαφέρον το ότι το ΚΚ Γαλλίας αντιτάχθηκε στις ιδέες των σοσιαλιστών περί δομικών εθνικοποιήσεων από την κυβέρνηση του ΛΜ -αυτό ήταν ιστορία του επόμενου σταδίου και θα το χειριζόταν το ΚΚ στην ώρα του και μόνο του (Κλαουντίν οπ.π. σελ. 185, ομιλία σχετική του Μ. Τορέζ).

Επίσης, η πολιτική του ΛΜ, παρά το ότι αναβάθμισε τα εθνικά χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών ΚΚ, με θετικά και με αρνητικά αποτελέσματα, λειτούργησε «παράδοξα» (σαν μια πονηριά της διαλεκτικής, όπως θα έλεγε ο Έγκελς) κατά των εθνικών αντιιμπεριαλιστικών κινήματων έναντι των δυτικών ιμπεριαλιστικών χωρών. Ο εχθρός ήταν μόνο ο γερμανικός ή ο ιαπωνικός ιμπεριαλισμός, όχι ο γιάνκιος ή ο βρετανικός. Αφού οι χώρες αυτές, οι δυτικές δημοκρατίες, έπρεπε να σταθεροποιηθούν κατά του φασισμού, η αντιιμπεριαλιστική τους αποσταθεροποίηση από τα κινήματα των αποικιών τους έπρεπε

τώρα να σιγάσει (Κλαουντίν οπ.π. σελ. 275-276).

Στην ναζιστική κατοχή επί της Ευρώπης, η γραμμή του ΛΜ, μετασχηματιζόμενη σε εθνικό αντιφασιστικό μέτωπο, οδηγεί στην καθαρή ματαίωση της επαναστατικής δυνατότητας στην Ιταλία και την Γαλλία και στην πλήρη υπονόμηση της επαναστατικής δυνατότητας στην Ελλάδα του ΕΑΜ (σχετικό άρθρο μου για την ματαίωση της ιταλικής επανάστασης στα 1945-1948 από την ηγεσία του ΙΚΚ -θα δημοσιευθεί το 2016).

Όπως έχει δείξει με ενάργεια ο Φερνάντο Κλαουντίν, τα μαζικά ΚΚ στην Ιταλία και Γαλλία, αν και διέθεταν μεγάλη κοινωνική υποστήριξη, όψεις συγκρότησης ενός ιστορικού ανατρεπτικού μπλοκ και εκτεταμένο ένοπλο βραχίονα, συμβιβάσθηκαν, και για να υπηρετήσουν την λαϊκομετωπική γραμμή αλλά και για να ικανοποιήσουν τις γεωπολιτικές ισορροπίες και συμβιβασμούς του ΚΚΣΕ και του Στάλιν.

Όμοια στην Ελλάδα, η υπαγωγή του ΕΑΜ στην αστική κυβέρνηση του Καΐρου με την συμφωνία του Λιβάνου (Μάιος/Ιούνιος 1944), ήταν η λυδία λίθος για την βρετανική ένοπλη επέμβαση και την ανασυγκρότηση του αστικού μπλοκ, το οποίο είχε καταρρεύσει μέσα στην εθνική κρίση.

Όσον αφορά δε στον Εμφύλιο Πόλεμο του 1946-1949, αυτός διεξήχθη σε ένα έδαφος έντονα υπονομευμένο από τους μεγάλους συμβιβασμούς της περιόδου 1944-1945, με το κοινωνικό μπλοκ του ΕΑΜ διασπασμένο και συρρικνωμένο, και με μια αλλοπρόσαλλη τακτική της ηγεσίας του ΚΚΕ ανάμεσα στο 1946 και τα τέλη του 1947. Παρ'όλα αυτά, ο Εμφύλιος αποτελεί μια σημαντική **θετική τομή** με την «εθνική ενότητα» και το λμ, οφειλόμενη και στην τελική πολιτική επιλογή του Νίκου Ζαχαριάδη και της ηγετικής του ομάδας, και δεν είναι τυχαίο που θα καταβληθεί μεγάλη προσπάθεια μετά τον Εμφύλιο από το χρουσσοφικό ρεύμα και στην συνέχεια από το ευρωκομμουνιστικό ρεύμα για να ματαιωθεί αυτή η «επαναστατική» και «ακροαριστερή» παρένθεση στην Ιστορία του ΚΚ και να γυρίσει το ΚΚ στο «εθνικό φάσμα» και στον «ειρηνικό δρόμο», κυρίως μέσα από την ρεφορμιστική και κοινοβουλευτικά κρετινιστική εμπειρία της ΕΔΑ.

Όπως, επίσης, είναι λάθος, κατά την άποψή μου, η άρνηση του σχήματος του αντιφασιστικού και παρατεταμένου εμφυλίου πολέμου ανάμεσα στο 1943 και το 1949 και η ερμηνεία του ΕΑΜ βασικά ή και αποκλειστικά ως κινήματος εθνικής απελευθέρωσης (προσωπικά συμφωνώ με το σχήμα του Cl. Ravone, που θεωρεί ότι τα αντιφασιστικά κινήματα της κατοχής είχαν μια εθνικοαπελευθερωτική, μια εμφύλια (φασισμός/αντιφασισμός) και μια ταξική - επαναστατική διάσταση, μια τριαδικότητα).

Οι θετικές όψεις του προφίλ και της προσωπικότητας του Ζαχαριάδη έγκεινται στο ότι καθοδήγησε, έστω και με πολλά λάθη, μια ένοπλη εξέγερση και όχι στο ότι επέβαλε στο κόμμα το ΛΜ το 1934-1935 και την γραφειοκρατική δόξασε μπολσεβικοποίηση το 1931. Έγκεινται βασικά, στο ότι πρακτικά διέρρηξε το ΛΜ και τον ειρηνικό δρόμο -αν και ατελέσφορα. Επίσης, δεν είναι τυχαίο που η πρωτοευρωκομμουνιστική ομάδα της διάσπασης του '68, παρά την θετική κριτική της σε ζητήματα δημοκρατίας και εξάρτησης από την ΕΣΣΔ, θα αναστήσει σε όλους τους τόνους την δεξιά εδαίτικη κριτική στον Εμφύλιο και στον Ζαχαριάδη ως ακροαριστερό και σεχταριστικό ζαχαριαδικό λάθος και θα καταγγείλει την εγκατάλειψη της αστικοδημοκρατικής επανάστασης υπέρ της σοσιαλιστικής στην διάρκεια του Εμφυλίου.

Γενικότερα, η λμ γραμμή μετά τον Β'ΠΠ στην Ευρώπη αλλά και διεθνώς, είναι μια γραμμή επικράτησης του ειρηνικού και κοινοβουλευτικού δρόμου στα ΚΚ και σταθεροποίησης των αντιμονοπωλιακών και αντιιμπεριαλιστικών σταδιακών στρατηγικών-πλέον, στην θέση του φασισμού μπαίνει η συμμαχία αντίδρασης-ιμπεριαλισμού-μονοπωλίων, την οποία αντιμάχεται σε αυτό το στάδιο η τεράστια πλειοψηφία του λαού. Ενώ το ΛΜ -όπως και το Ενιαίο- ορθώς θέτει το ζήτημα της παρέμβασης και στο εσωτερικό των αστικών κρατικών μηχανισμών, των επιμέρους αλλαγών και ρήξεων, της κοινοβουλευτικής παρέμβασης για την αποτύπωση των ταξικών συσχετισμών και την αποδυνάμωση της αστικής εξουσίας, η όλη πολιτική του φιλοσοφία αλλά και διαχείριση το μετατρέπει σε μηχανισμό πλήρους κρατιστικής,

κοινοβουλιοκεντρικής και κυβερνητιστικής στρατηγικής και οδηγεί σε μια πλήρη οικονομίστικη και κρατιστική υποβάθμιση των εξωκοινοβουλευτικών κοινωνικών και πολιτικών αγώνων και ιδίως αυτών που έχουν μια ριζοσπαστική και αντικειμενικά αντικαπιταλιστική δυναμική. **Ως πολιτικοί αγώνες νοούνται πια μόνο ή έστω βασικά, οι καλές προεκλογικές καμπάνιες.**

Δεν είναι τυχαίο που στην φάση της ιταλικής καπιταλιστικής ανασυγκρότησης μετά το 1945 , μεγάλες εργατικές εξεγέρσεις όπως στο Μιλάνο και την Γένοβα το 1948, στην Πιάτσα Στατούτο του Τορίνο το 1962 και στην Γένοβα και την Εμίλια Ρομάνα το 1960, αποκηρύχθηκαν από το κόμμα τού Τολιάτι. Ο περίφημος «εθνικός ειρηνικός δρόμος» του Τολιάτι, παρά τις όποιες επιμέρους αγωνιστικές και ταξικές του όψεις, αποσκοπούσε στην συμμετοχή του ΚΚ βασικά στην θεσμική και εσωτερική λειτουργία της Αριστεράς εντός του κρατικού μηχανισμού (π.χ. Αυτοδιοίκηση και ενεργός ρόλος των κομμουνιστών δημάρχων) και, όπως κάπως χοντροκομμένα του αντέτειναν οι κινέζοι κομμουνιστές το 1963, δεν αμφισβητούσε διόλου τα δομικά χαρακτηριστικά του ιταλικού κοινοβουλευτικού αστικού κράτους και συνιστούσε μακροχρόνια εγκατάλειψη και καταστολή της επαναστατικής γραμμής, η οποία είχε επιζήσει ως ένα άθροισμα θραυσμάτων στην ιταλική κοινωνία μεταξύ του 1922 και των τελών της δεκαετίας του 1940.

Τα περί διαδοχής της σκέψης του Γκράμισι από τον Τολιάτι και το ΙΚΚ μετά την στροφή του Σαλέρνο είναι ιδεολογικά φληναφήματα, που επιστρατεύθηκαν εκ των υστέρων για να μεταμφιέσουν τον κοινοβουλευτικό κρετινισμό του ΙΚΚ -που έφτασε ως την συμμαχία με την μαφιόζικη χριστιανοδημοκρατία- σε δήθεν «πόλεμο Θέσεων» και σε δρόμο της μεγάλης εργατικής πλειοψηφίας της χώρας.

Αλλά και στην παρατεταμένη φάση του Μάη του 68 και ιδίως στην Ιταλία ανάμεσα στα 1965 και στα 1980, το ΙΚΚ -με τρόπο πολύ ελαστικότερο και ευφυέστερο από το κραυγαλέα αντεπαναστατικό γαλλικό ΚΚ τον Μάη του 68- υπήρξε ο βασικός προμαχώνας του καπιταλιστικού συστήματος εναντίον του εργατικού και κοινωνικού επαναστατικού κινήματος. Το ΙΚΚ θα προσπαθήσει να εντάξει τα εργατικά συμβούλια του ιταλικού Βορρά στην θεσμική δομή του επιχειρηματικού φαινομένου, του εργοστασίου και του αστικού κράτους, στην θεσμική δομή του τριγωνικού συμβιβασμού κράτος - κεφάλαιο - συνδικάτα, όπως ακριβώς έκανε και η σοσιαλδημοκρατία στην Γερμανία μετά την ήττα της επανάστασης του 1918-1919.

Το ΙΚΚ θα καταπολεμήσει αποφασιστικά διαφορετικά μεταξύ τους εξεγερσιακά φαινόμενα όπως στην Σικελία του 1969, στην Ρώμη της περιόδου 1969-1973 ή στην Μπολόνια του 1977. Το ΙΚΚ όχι μόνο θα καταγγείλει το «ένοπλο κόμμα» -εδώ δεν θα μπούμε στις ιδιομορφίες και τα σοβαρά προβλήματα/αντιφάσεις του ενόπλου ρεύματος στην Ιταλία- αλλά θα πάρει καθαρά το μέρος του κρατικού μηχανισμού καταναγκασμού εναντίον του, θα στραφεί κατά των πολιτικών κρατουμένων, και θα ψηφίσει μετά το 1977 όλους τους έκτακτους αντιτρομοκρατικούς νόμους, οι οποίοι μετέτρεψαν την Ιταλία σε καθαρό αστυνομικό κράτος.

Το ΙΚΚ θα φτάσει να εγκρίνει την θυσία του Άλντο Μόρο χάριν του μη συμβιβασμού με τους «τρομοκράτες», του βασικού του δηλαδή πολιτικού συμμάχου εκείνη την περίοδο. **Πράγματι, παρά τα όσα λέει απολογητικά η μετριοπαθής εδαίτογενής Αριστερά (κυρίαρχη γραμμή του ΚΚΕ Εσωτερικού 1968-1987, μεταπολιτευτική ΕΔΑ, Συνασπισμός κλπ) στην Ελλάδα για την αδυναμία μας να αντιγράψουμε το «λαμπρό ΙΚΚ» των Τολιάτι, Λόνγκο, Μπερλίνγκουερ, το ΙΚΚ και η ηγετική του τάση από το 1973 ως το 1979 είναι ό,τι απεχθέστερο παρήγαγε η ρεφορμιστική κομμουνιστική Αριστερά στην Ευρώπη μετά τον πόλεμο.** Έκανε κάθε δυνατή θυσία για να έχει συμμετοχή ή έστω πρόσβαση στον χριστιανοδημοκρατικό βασικά κυβερνητικό μηχανισμό, σε βάρος των συμφερόντων του 35% της εκλογικής του βάσης.

Όλα αυτά τα δείγματα γραφής είναι καθαρές συνεπαγωγές, αν και ακραίες, του (λαϊκό)μετωπισμού και της γραμμής του 1935. Προκύπτει, λοιπόν, ότι ο λμ είναι ένα ημιάθροισμα του σοσιαλδημοκρατικού και του σταλινικού κρατισμού και ότι οδήγησε το ΚΚ διεθνώς σε μια αστικοδημοκρατική/ρεφορμιστική γραμμή στην καλύτερη περίπτωση και άκρως αντεπαναστατική στην χειρότερη περίπτωση γραμμή.

Στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, οι βασικές μορφές αυτού του ρεύματος ήταν το ΚΚΕ του Χ. Φλωράκη (ως η πιο αριστερή σχετικά εκδοχή) και το ΚΚΕ Εσωτερικού του Λ. Κύρκου (ως η πιο ευρωκομμουνιστική και πιο δεξιά σχετικά εκδοχή). Και οι δύο τάχθηκαν, με διαφορετικούς τρόπους, καθαρά εναντίον του μεταπολιτευτικού ριζοσπαστισμού, γι' αυτό άλλωστε και έχασαν σύντομα το έδαφος κάτω από τα πόδια τους υπέρ του ΠΑΣΟΚ. Είναι απολύτως εντυπωσιακό αλλά ψυχαναλυτικά εύληπτο, το πόσο συγκαλύπτει η σημερινή ηγεσία του ΚΚΕ τον αρνητικό ρόλο του Χαρίλαου Φλωράκη για το ΚΚ, παρά την θεωρητική της κριτική στην γραμμή του ΛΜ.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αποδοθεί ένας μεγάλος φόρος τιμής στο τροτσκιστικό ρεύμα για την κριτική του στα Λαϊκά Μέτωπα. Ήταν τα κείμενα του Τρότσκι και των συντρόφων του, ιδίως, όμως, η μαχητική πρακτική πολιτική στάση των τροτσκιστών στην δεκαετία του 1930, η πρώτη σοβαρή προσπάθεια μέσα στο μαρξιστικό ρεύμα για να αποδομηθεί η θεωρία των σταδίων, να ενισχυθεί η θεώρηση της «διαρκούς επανάστασης», να αποδομηθεί η επαναφορά του «σταλινικού» τώρα μενσεβικισμού μέσα στο εργατικό κίνημα.

Οι αναρχικοί και οι συμβουλιακοί κομμουνιστές συνέβαλαν και αυτοί σε έναν πιο δευτερεύοντα βαθμό, λόγω και -εκτός Ισπανίας- του μικρού τους μεγέθους. Όλες οι επαναδιατυπώσεις του σοσιαλισμού ως άμεσου επαναστατικού ορίζοντα στην περίοδο 1960-1980 και οι αρνήσεις της θεωρίας των σταδίων, όπως και να ονομάζονται, οφείλουν τα πνευματικά τους δικαιώματα και την γενεαλογία τους στο πολιτικό, θεωρητικό και βιωματικό ήθος του τροτσκισμού στην δεκαετία του 1930 και αντλούν το πρωτογενές τους υλικό και πιθανόν και την δυνατότητα διανοητικής τους ύπαρξης από αυτό το ήθος.

4. Η ορθή βασικά θεωρητική κριτική του σύγχρονου ΚΚΕ στο ΛΜ και ορισμένες αντιφάσεις της -το ΚΚΕ στην εποχή του «ψευδοτροτσκισμού». Η θεωρητική κριτική του σύγχρονου ΚΚΕ είναι απολύτως ορθή, όταν υποστηρίζει ότι η αποδοχή και εφαρμογή του ΛΜ ήταν μια ρεβιζιονιστική γραμμή και μια γραμμή άρνησης του επαναστατικού μαρξισμού. Προξενεί έκπληξη η τοποθέτηση στελεχών που αποχώρησαν από το ΚΚΕ πρόσφατα ή η τοποθέτηση στελεχών του Αριστερού Ρεύματος, τα οποία θεωρούν ως βάσιμη και καθοδηγητική για την Αριστερά του 21ου αιώνα την θέση του ΛΜ ως συνέχειας δήθεν του Ενιαίου Μετώπου. Υποτίθεται ότι αυτή η λμ γραμμή απηχεί τον θρίαμβο του ΕΑΜ, την συσπείρωση των λαϊκών δυνάμεων στο μέγιστο κλπ κλπ.

Όλα αυτά είναι λαθεμένα από μαρξιστική αλλά και από ιστορική επιστημονική σκοπιά. Το πρόβλημα του ΕΑΜ δεν ήταν η εν γένει θετική μετωπικότητά και ενότητά του, κυρίως από τα κάτω, ή ο

εθνικοαπελευθερωτικός του χαρακτήρας -και εδώ μπορεί όντως να έχει άδικο η θέση του ΚΚΕ- αλλά όντως η λογική της «εθνικής ενότητας» και του «εθνικού αντιφασιστικού μετώπου» μαζί με τον βασιλιά και τον Παπανδρέου και τους Βρετανούς, δηλαδή οι πολιτικές συνεπαγωγές της 6ης Ολομέλειας του '34 και του ΛΜ, που οδηγούν στον Λίβανο, την Καζέρτα και την Βάρκιζα, στον θρίαμβο αλλά και στην κατάρρευση του «εθνικού μετώπου».

Σε όλα αυτά έχει δίκιο η θεωρητική θέση του σύγχρονου ΚΚΕ, παρά το ότι θάβει μαζί με το ΛΜ και το Ενιαίο Μέτωπο, θάβει την ταξική δυναμική του αντιφασιστικού αγώνα και χρησιμοποιεί το παράδειγμα του ΕΑΜ για να δικαιολογήσει την δική του σήμερα απομονωτική γραμμή και την ταύτιση από αυτό τακτικής και στρατηγικής.

Όμως, είναι απολύτως παράλογο -και αυτό το κάνει συστηματικά ο χώρος του ΑΡ- να καταγγέλλεις τον ιταλικό ευρωκομμουνισμό ως αστική παρέκκλιση και να επικροτείς τον φλωρακικό μετωπισμό, ο οποίος έχει απολύτως κοινή ρίζα με τον ευρωκομμουνισμό, παρά τις όποιες εξωτερικές διαφορές τους. Και η κοινή ρίζα αυτή είναι ήδη παμπάλαια και λέγεται σταλινικός λαϊκομετωπισμός. Είναι φανερό ότι η λμ γραμμή οδηγεί σε μια κυβερνητίστικη, κρατιστική και ρεφορμιστική γραμμή, η οποία στις σύγχρονες συνθήκες δεν μπορεί παρά να συνηκολογήσει με τον νεοφιλελευθερισμό ή, αλλιώς, να οδηγηθεί σε μια γραφειοκρατική απομόνωση με μετωπική συνθηματολογία. Όμως, αυτή η γραμμή ήταν η πιο μακροχρόνια γραμμή του «επαναστάτη Στάλιν», τον οποίο το σύγχρονο ΚΚΕ εξακολουθεί να σέβεται και να ασπάζεται και όχι κάποια αστική γραμμή που παρεισέφρυνε μυστηριωδώς στο ΚΚ από κάποιους πράκτορες.

Το σύγχρονο ΚΚΕ, υπερασπίζοντας και την απελευθέρωση από το ΛΜ αλλά και την προσωπικότητα του Στάλιν ως σύνολο, πατά συνειδητά σε δύο βάρκες, η θέση του έχει τερατώδεις αντιφάσεις, για όποιον ξέρει να μελετά και να βλέπει. Ξέρει ότι, αν εγκαταλείψει οριστικά τον Στάλιν χάριν της αντικαπιταλιστικής ρήξης, θα πρέπει να μιλήσει ιστορικά με τον πραγματικό και όχι τον μωμιοποιημένο Λένιν, τον Τρότσκι, την Λούξεμπουργκ, τον Γκράμσι, τον Μάο. Θα πρέπει να καταδείξει αυτό που οι τροτσκιστές πολύ επιτυχημένα ονόμασαν ιστορικά ως τον «διαρκή μενσεβικισμό» του Στάλιν (βλ. και Λ. Τρότσκι «Βιογραφία του Στάλιν», Δωδώνη 1972, 2013). Η έντονη απώθηση της ηγεσίας του ΚΚΕ από αυτό το ενδεχόμενο, αντανακλάται στο διώνυμο «και Στάλιν και αποδέσμευση από το ΛΜ», και υπεράσπιση της ΕΣΣΔ, όπως ήταν, αλλά και εγκατάλειψη της βασικής της προγραμματικής αναφοράς, του ΛΜ. Το ότι ζούμε στην εποχή της ασταθούς και αβαθούς μετανεοτερικότητας, της απολύτως εκλεκτικιστικής επιχειρηματολόγησης και της πλήρους πολιτικής αμορφωσιάς, είναι κάτι που βοηθά την ηγεσία του ΚΚΕ να μπαλώνει διαχρονικά τα αμπάλωτα.

Συνοπώς, δεν υπάρχει τίποτε το σεβαστό και το επαναλήψιμο στην γραμμή των σταδίων και του ΛΜ. Βεβαίως, η κριτική του ΚΚΕ σήμερα, συγκλίνοντας θετικά με την παραδοσιακή και σωστή στο σημείο αυτό τροτσκιστική κριτική στο ΛΜ, παραδόξως εξακολουθεί να υποκλίνεται στον Στάλιν και όχι στον Τρότσκι και, επίσης, δεν επιχειρεί μια βαθιά θεμελίωση της κριτικής στο ΛΜ βάσει του οικονομισμού, του παραγωγισμού και της θεωρίας υπεροχής των παραγωγικών δυνάμεων, η οποία ενυπάρχει δομικά στον σταλινισμό και στην γραφειοκρατική επικράτηση στην ΕΣΣΔ. Η κριτική, λοιπόν, του ΚΚΕ στο ΛΜ είναι ορθότατη μεν, αβαθής δε. Και είναι εντυπωσιακό ότι δεν υπερασπίζεται κανένα πραγματικά επαναστατικό κίνημα ενάντια στο ΛΜ, ούτε το γαλλικό κίνημα του καλοκαιριού του 36 ούτε πολύ περισσότερο την μεγάλη ισπανική επανάσταση.

Ακόμη και μιλώντας για την ΕΔΑ της περιόδου 1952-1967 -βλέπε το σχετικό βιβλίο του Μ.Μαίλλη «Το αστικό πολιτικό σύστημα 1952-1967», Αθήνα 2014, Σύγχρονη Εποχή- δεν υπερασπίζεται καθόλου τις επαναστατικές όψεις του κινήματος των Ιουλιανών κατά της ΕΔΑ, όψεις που θυμίζουν απλώς, όπως βλέπω τις φωτογραφίες τους, τους «Ούγγρους προβοκάτορες και αντεπαναστάτες του 1956». Οι μόνοι

επαναστατικοί θύλακες κατά του ρεφορμισμού ήταν, κατά τον Μαίλη, οι αντιχρυστοσοφικές δυνάμεις μέσα στο κόμμα, όπως θα αναδεικνύονταν μετά το 1967 εν μέρει, και δεν θα μπορούσαν να είναι πουθενά αλλού μέσα στην ελληνική κοινωνία της περιόδου αυτής. Όλοι οι άλλοι μάλλον ήταν ή έπρεπε να είναι πράκτορες και προβοκάτορες.

5. Ο σταλινικός οικονομισμός ως βάση της στρατηγικής του ΛΜ και οι μαρξιστικές κριτικές του. Ο σταλινικός ρεφορμισμός του 1935 όπως και ο σταλινικός αριστερισμός του 1928 (γραμμή του σοσιαλφασισμού), έχουν την ίδια θεωρητική αλλά και κοινωνική βάση.

Όπως έχει εξηγηθεί και στο κομμάτι σχετικά με τον σταλινισμό εν γένει, η βασική θεωρητική παρέκκλιση τόσο της Β' όσο και της Γ' Διεθνούς είναι ο οικονομισμός, δηλαδή η υποβάθμιση του ρόλου των παραγωγικών σχέσεων και της πολιτικής ταξικής πάλης έναντι των δήθεν ουδέτερων παραγωγικών δυνάμεων, κατά παρερμηνεία του περίφημου προλόγου του Μαρξ στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας το 1859.

Πρόκειται για την απόλυτη προτεραιότητα και τον ουδέτερο χαρακτήρα των παραγωγικών δυνάμεων και για μια διακλάδωση, κατά την οποία είτε ο καπιταλισμός καταστρέφει διαρκώς τις παραγωγικές του δυνάμεις (καταστροφισμός ως βάση του σταλινικού αριστερισμού) είτε η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων με την συμβολή της Αριστεράς οδηγεί στο σπάσιμο του κελύφους των αστικών παραγωγικών σχέσεων και είναι αντικειμενικά προοδευτική, ακόμη και αν καταδυναστεύει τον εργάτη και το περιβάλλον, ακόμη και αν απομακρύνει αντί να φέρνει πιο κοντά την σοσιαλιστική επανάσταση (παραγωγικός οικονομισμός ως βάση του ΛΜ, η Αριστερά συμβάλλει στην όλο και μεγαλύτερη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων για να σπάσουν το λεπτό κέλυφος των παραγωγικών σχέσεων).

Είναι προφανές το ότι ο σταλινικός οικονομισμός και η θέση του ΛΜ αγνοούν πλήρως τον ταξικό χαρακτήρα της τεχνολογίας, της επιστήμης, της γνώσης και εν γένει της καπιταλιστικής ανάπτυξης, όπως και τον ταξικό χαρακτήρα του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.

Σε αυτό το σημείο η πιο βαθιά κριτική του σταλινικού οικονομισμού έχει γίνει από το αλτουσεριανό ρεύμα και από την θεωρητική οπτική της Πολιτιστικής Επανάστασης, αλλά θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν και οι θέσεις και άλλων λίγο ή πολύ εγγελιανών μαρξιστών ή ριζοσπαστών φιλοσόφων ως κριτικών της τεχνολογίας και της προόδου, όπως η κριτική του Έρνστ Μπλοχ, του Βάλτερ Μπένγιαμιν ή της πρώιμης Σχολής της Φραγκφούρτης, ιδίως του έργου «Διαλεκτική του Διαφωτισμού».

Κατά την γνώμη μου, το σύνολο αυτών των ρευμάτων έχει ασκήσει γόνιμη κριτική στον οικονομισμό/παραγωγισμό ως αστική ιδεολογική αφετηρία του σταλινισμού και ειδικότερα και του ΛΜ και έχει γονιμοποιήσει σημαντικά την κλασική μαρξική σκέψη, η οποία διέπεται αφετηριακά από σοβαρές εσωτερικές αντιφάσεις.

Επίσης, ο λμ εμπεριέχει, πέραν του οικονομισμού/παραγωγισμού και των αυταπατών αποτελεσματικής άμυνας κατά του φασισμού και υπέρ της αστικής δημοκρατίας, όλη την βαθιά περιφρόνηση του σταλινισμού (αλλά και της αστικής Αριστεράς και της σοσιαλδημοκρατίας) προς τους αυτόνομους ταξικούς αγώνες, προς την αυτοοργάνωση και την πρωτοβουλία των εργατικών και των λαϊκών τάξεων, προς τις τάσεις δυαδικοποίησης της εξουσίας και την ανάδυση της επαναστατικής κρίσης, όλη την σταλινική καταστολή προς τα επαναστατικά κοινωνικά ρεύματα και δυνατότητες.

Εμπεριέχει την μερική πραγμάτωση αλλά και την τελική άρνηση ενός διακριτού εργατικού και λαϊκού

πολιτισμού. Ο λμ είναι ένας τελικά πολύ αυταρχικός και πολύ αντιδημοκρατικός μενσεβικισμός με τους όρους του 1917, και του 1936 και, ενδεχομένως, και του σήμερα. Είναι η αντίληψη που πρότειναν στην ΚΕ των Μπολσεβίκων οι Κάμενεφ και Ζηνόβιεφ τον Οκτώβρη του 1917 (μη πραγματοποίηση της επανάστασης, υπεράσπιση του αστικού δημοκρατικού σταδίου) σε διαχρονική κλίμακα στην ιστορία του εργατικού κινήματος.

6. Το ΛΜ και η αμφίβολη άνοδος της έννοιας της «Αριστεράς» στον 20ο αιώνα. Η στρατηγική του ΛΜ είναι το σημείο επανασυνάντησης του σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού μαρξιστικού ρεύματος με την αντιφατική και πολύσημη έννοια της «Αριστεράς». Η έννοια αυτή παραπέμπει κυρίως στην Αριστερά της αστικής τάξης κατά την γαλλική επανάσταση, δηλαδή στους δημοκρατικούς αντιμοναρχικούς, τους Ορεινούς και τους Γιακωβίνους.

Σε όλον τον 19ο αιώνα, η Αριστερά είναι βασικά η Αριστερά της αστικής και της μικροαστικής τάξης, η Αριστερά της ανατροπής της μοναρχίας και της επιβολής της αστικής κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, η Αριστερά των δικαιωμάτων, του ρεπουμπλικανισμού, του αντικληρικαλισμού, της αντίθεσης στο ancient regime και την παραδοσιοκρατία.

Η Αριστερά είναι ο αντίπαλος του συντηρητισμού, απολυταρχικού/φεουδαλικού ή αστικού. Στην Γαλλία σταδιακά ως βασική δύναμη της (αστικής) Αριστεράς αναδείχθηκε το Ριζοσπαστικό Κόμμα. Με την υπόθεση Ντρέυφους και την συσπείρωση δυνάμεων της δημοκρατίας κατά της αντίδρασης (στρατός, милитарισμός, εθνικισμός, εκκλησία, αντισημιτισμός κλπ), η Αριστερά αγγίζει πια και διεισδύει και στο σοσιαλιστικό μαρξιστικό ρεύμα και *αρχίζει μια διαρκής κατάρρευση των ορίων ανάμεσα στην ριζοσπαστική αστική τάξη και το σοσιαλιστικό ρεύμα* (βλ. και σε Ζ-Κ Μισεά «Το παράδοξο της Αριστεράς», Εναλλακτικές Εκδόσεις).

Όμως, η μεγάλη συγχώνευση της Αριστεράς με τον μαρξισμό και τα κόμματά του γίνεται με το ΛΜ και την κοινή δράση ΓΣΚ, ΚΚ Γαλλίας και Ριζοσπαστικού Κόμματος. Από εκεί και πέρα, το ΚΚ θεωρείται ότι αποτελεί την πιο ριζοσπαστική και επαναστατική εκδοχή της πλατειάς ενιαίας αντιδεξιάς και αντιαντιδραστικής παράταξης, της «Αριστεράς», όχι το πολιτικά ανεξάρτητο κόμμα της επανάστασης: το ΚΚ είναι πια με την Συμβατική και όχι με τον Λένιν. Οι έννοιες της εν γένει δημοκρατίας, της προόδου, της τεχνολογικής και σωτήριας υπερανάπτυξης καπιταλιστικού τύπου, και της δημοκρατικής/κοινοβουλευτικής ανόρθωσης του έθνους καθώς και του αντιφασισμού και της εθνικής ανεξαρτησίας, κατακλύζουν το έτσι κι αλλιώς παραγωγίστικο και οικονομίστικο κομμουνιστικό πρόγραμμα του ΛΜ μετά το 1935, μετατρέπουν σταδιακά το ΚΚ από επαναστατικό κόμμα σε κάτι ανάμεσα στον ρεφορμισμό και στην Άκρα Αριστερά της αστικής τάξης.

ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΑΦΙΣΑ ΤΟΥ ΙΣΠΑΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ -1937

Αυτή η τομή στο ΚΚ, η οποία χονδρικά κρατά μέχρι σήμερα, είχε μέχρι την έλευση της μεταδημοκρατίας και μια δευτερεύουσα θετική κοινωνικοποιητική λειτουργία για την δράση των κομμουνιστών και των αριστερών σοσιαλιστών. Κυρίως, τους επέτρεψε να κυκλοφορούν σαν το ψάρι μέσα στο νερό σε μια πλατειά δεξαμενή, σε μια παράταξη πολύ ευρύτερη από τον επαναστατικό μαρξισμό και να εντάσσουν ορθά στο πρόγραμμά τους και όψεις εκδημοκρατισμού, εθνικής ανεξαρτησίας, εκκοσμίκευσης του κράτους, πάλης κατά της ανελευθερίας. Έτσι, το λαϊκό κοινωνικό στρατόπεδο είτε ενέτασσε τους στόχους της Αριστεράς στο άμεσο πρόγραμμά του είτε, ακόμη περισσότερο, βάφτιζε ως Αριστερά την αντικαπιταλιστική ανατροπή (κάτι που δεν είναι θεωρητικά και ιστορικά ορθό). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι πριν από την υπόθεση Ντρέφους αλλά και λίγο μετά και ως το ΛΜ, κανείς κλασικός του μαρξισμού (και ιδίως οι Μαρξ, Ένγκελς, Λένιν) δεν χρησιμοποιούν την έννοια της Αριστεράς αλλά είτε την έννοια της μαρξιστικής σοσιαλδημοκρατίας είτε την έννοια του κομμουνισμού. Η «Αριστερά» διεισδύει στο μαρξιστικό ρεύμα με τον Ζωρές και παγιώνεται ως έννοια μέσα σε αυτό με το ΛΜ και τελικά μεταπολεμικά με την μορφή του κεϋνσιανού μεταρρυθμισμού. Η «αριστερά» με μικρά ή κεφαλαία γράμματα χρησιμοποιείται στα λενινιστικά κείμενα κυρίως για να προσδιορίσει την ριζοσπαστική ή την επαναστατική τάση της σοσιαλδημοκρατίας πριν από το 1914 ή των ΚΚ μετά το 1919 και όχι την ταυτότητα του μαρξιστικού σοσιαλισμού.

Από την αρνητική πλευρά, η παγίωση της έννοιας της Αριστεράς σηματοδοτεί την απομάκρυνση του σοσιαλιστικού στόχου, την θεωρία των σταδίων και του βασικού μίνιμουμ προγράμματος, την κατασταλτική δημοκρατική τάση κατά της κοινωνικής επανάστασης. Σηματοδοτεί, επίσης, την βασικά αστικοδημοκρατική στρατηγική και ορίζοντα των ΚΚ κατά την διάρκεια φασιστικών και δικτατορικών αστικών καθεστώτων.

Σήμερα πια, μετά την κατάρρευση του κεϋνσιανού προγράμματος και μοντέλου, και αφού η «Αριστερά» ταυτίσθηκε στην Ευρώπη εν πολλοίς για δεκαετίες με την κοινωνική αναδιανομή του Κέυνς και με την άνοδο του κράτους προνοίας, η έννοια της Αριστεράς (π.χ. Ευρωαριστερά) είναι απλώς ένα φάντασμα που καλύπτει στο φαντασιακό των ανθρώπων αντιφατικά πολύ διαφορετικά πράγματα, από την ανατροπή του καπιταλισμού ως την πραγματικά ή συμβολικά ηπιότερη διαχείριση των Μνημονίων και του πιο ακραίου νεοφιλελευθερισμού. Εξ αυτού του λόγου, του ότι δηλαδή η Αριστερά, στην ηγεμονική εκδοχή της, στα πλαίσια πια της μετανεοτερικότητας, συνδέεται ούτε καν κυρίως με την αναδιανομή και με την βελτίωση

των λαϊκών τάξεων αλλά με την «ηπιότερη» νεοφιλελεύθερη διαχείριση, με τον κορπορατισμό και με την «πολιτική των δικαιωμάτων» ως φιλελεύθερη και όχι ως αντικαπιταλιστική πολιτική, έχει φτάσει ο καιρός να μιλήσουμε για τις νέες δυνατότητες του μαρξισμού και του κομμουνισμού και να χειραφετηθούμε πιο αργά ή πιο γρήγορα από την αμφίβολης αξίας έννοια της Αριστεράς.

7. Τελικές παρατηρήσεις για τις διαστάσεις του σύγχρονου λαϊκομετωπισμού στην Ελλάδα του σήμερα- Η περίπτωση του Αριστερού Ρεύματος -τελικές σκέψεις.

Η στρατηγική τοποθέτηση του Αριστερού Ρεύματος, στα πλαίσια του Συνασπισμού, του ΣΥΡΙΖΑ και πλέον της ΛΑΕ, κατά του ευρώ και της ευρωζώνης και υπέρ μιας ρήξης με το ευρώ, υπήρξε εξ αρχής μια εύστοχη πολιτικά τοποθέτηση, η οποία βοήθησε σημαντικά και στην συγκρότηση της Αριστερής Πλατφόρμας ως μείζονος Αριστερής Αντιπολίτευσης εντός του ΣΥΡΙΖΑ και στην διασαφήνιση των βασικών επιδίκων ζητημάτων της ευρύτερης μνημονιακής περιόδου 2010-2015.

Αν δεν υπήρχε αυτή η συμβολή του ΑΡ, είναι αρκετά πιθανό η Αριστερή Αντιπολίτευση στον ΣΥΡΙΖΑ να διαμορφωνόταν σαν μια ασταθής μορφή ανάμεσα στο Κόκκινο Δίκτυο και στην τάση των «53+», χωρίς δηλαδή αναβαθμισμένη προγραμματική ρήξη με την ευρωζώνη, χωρίς την κατανόηση της ρήξης με το ευρώ ως βασικού κρίκου ενός αντικαπιταλιστικού και αντιιμπεριαλιστικού σχεδίου.

Η άνοδος της στρατηγικής αντίθεσης στο ευρώ/ευρωζώνη (βλ. και τις σχετικές τέσσερις τροπολογίες της ΑΠ στο 1ο ιδρυτικό συνέδριο ΣΥΡΙΖΑ 10-14/7/2013, ιδίως αυτήν για την ευρωζώνη) πολιτικοποίησε την σύγκρουση εντός του ΣΥΡΙΖΑ, καθώς ορθά κατανοήθηκε ότι η παραμονή στην ευρωζώνη αποτελεί την κρίσιμη και συνεκτική στρατηγική επιλογή του αστικού συνασπισμού εξουσίας σήμερα στην Ελλάδα και ότι η ρήξη με την ευρωζώνη και μετάβαση σε εθνικό νόμισμα αποτελεί βασικό -αν όχι τον κρισιμότερο- κρίκο ενός προγράμματος σοσιαλιστικής ρήξης και μετάβασης. Χωρίς αυτήν την αντιιμπεριαλιστική αλλά και αντικαπιταλιστική κίνηση, η οποία πρέπει να ολοκληρωθεί και ως έξοδος από την ΕΕ, καμία ρήξη με το κεφάλαιο δεν μπορεί να προχωρήσει. Ιδίως, η πλήρης αντιδραστικοποίηση της ευρωζώνης (όπως φάνηκε και στην Πορτογαλία με την μη ανάθεση εντολής στην Αριστερά, παρά τον μη ακραίο σε καμία περίπτωση χαρακτήρα της), αποδεικνύει ότι ούτε καν ένα κενυσιανό πρόγραμμα μερικής αναδιανομής δεν μπορεί να εφαρμοστεί υπό την ηγεσία και τις δομές της ευρωζώνης -ΕΕ. Όποιος πιστεύει ότι η ανάδειξη του προλεταριακού διεθνισμού και της αλληλεγγύης στην Ευρώπη και τον κόσμο προϋποθέτει την «σιδερένια φτέρνα» των ευρωζώνης-ΕΕ, όχι μόνο τοποθετείται ανόητα αλλά τοποθετείται και απολογητικά υπέρ μιας αντιδραστικής κατεύθυνσης για το εργατικό κίνημα.

Επίσης, μια κριτική προερχόμενη από τον τροτσικιστικό χώρο (βλ. και τον σχετικό διάλογο ανάμεσα στον [Σωτήρη Μάρταλη](#), [εμένα](#) και τον [Ηλία Ιωακείμογλου](#) τον 10. 2015 από την σελίδα του rproject.gr), η οποία θεωρεί ότι η σημαντική προβολή, αποσαφήνιση και τεχνικοοικονομική θεμελίωση της μετάβασης στο εθνικό νόμισμα είναι μια de facto λαϊκομετωπική πολιτική και μια πολιτική που οδηγεί στον εθνικό καπιταλιστικό δρόμο ανάπτυξης, πέρα από γόνιμες αποχρώσεις, είναι απολύτως λαθεμένη.

Όπως υποστήριξα και στην κριτική μου στο σταλινικό φαινόμενο, η ανάδειξη των ζητημάτων του αντιιμπεριαλισμού και της εθνικής ανεξαρτησίας και απελευθέρωσης, αποτελούν στις σημερινές ελληνικές συνθήκες αναγκαίο κρίκο, αν όχι τον πολύ σημαντικό κρίκο, στα πλαίσια της χάραξης ενός αντικαπιταλιστικού μεταβατικού προγράμματος σε σοσιαλιστική/κομμουνιστική κατεύθυνση.

Η υπεράσπιση της οικονομικής καχεξίας, της μη ανάπτυξης, της αποδόμησης κάθε παραγωγικού σχεδίου, γιατί θα ήταν «καπιταλιστικό», είναι μια ιδεοληπτική, ταυτοτική και τελικά μεταμοντέρνα πολιτική και ιδεολογική αντίληψη, είναι απλώς ένα καύσιμο για μικρές συγκροτήσεις, βασισμένες σε καθαρές και ταυτοτικές άνευ κοινωνικού περιεχομένου και γείωσης «αφηγήσεις».

Προφανώς, μια μεταβατική περίοδος για την κατάληψη της εξουσίας, όπως και η πρώτη περίοδος της

σοσιαλιστικής μετάβασης, περιλαμβάνει τόσο έναν δημόσιο τομέα όπου αντιπαλεύουν οι καπιταλιστικές σχέσεις με τον εργατικό έλεγχο, έναν μικροαστικό/συνεταιριστικό/αυτοδιαχειριζόμενο τομέα, όπου μπορεί να ενισχυθεί η κοινωνικά προσανατολισμένη παραγωγή και διανομή και ο κομμουνιστικός ορίζοντας και έναν καθαρά καπιταλιστικό τομέα, όπου το εργατικό κίνημα και μια κυβέρνηση της ριζοσπαστικής Αριστεράς μπορούν, κλείνοντας ένα ασταθές κοινωνικό συμβόλαιο, να εισαγάγουν όψεις εργατικού και κοινωνικού ελέγχου και όψεις σοσιαλιστικοποίησης.

Όμως, η ιδέα ότι στην μετάβαση προς την λαϊκή εξουσία δεν θα υπάρχουν καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και καπιταλιστική ανάπτυξη είναι παράλογη. Θα ήταν ένας σκέτος αριστερισμός, αν δεν ήταν, ακόμη χειρότερα, μια ιδέα που πριμοδοτεί το μη σχέδιο -την αδράνεια- την ιδεολογική και κινηματική στασιμότητα, την άγονη ταυτοτική περιχαράκωση. Ως τέτοια, είναι επικίνδυνη, όπως ακριβώς ήταν η συγκαλυπτική στάση του σταλινισμού, η οποία το 1936 κήρυξε τον «σοσιαλισμό» και την εξαφάνιση των ανταγωνιστικών αντιθέσεων, συγκαλύπτοντας την ταξική εξουσία της γραφειοκρατίας. Όποιος δεν παρουσιάζει καθαρά την κατάσταση, καταλήγει να ενισχύει, σε φάσεις όξυνσης της ταξικής πάλης, τελικά τον ταξικό αντίπαλο.

ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΑΦΙΣΑ ΤΟΥ
ΙΣΠΑΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Όμως, οι απορίες του «διεθνιστικού» ρεύματος δεν αναιρούν τις ισχυρές υλικές όψεις λαϊκομετωπισμού στο υπαρκτό ΑΡ. Χάρη σε μια λογική εκλεκτικισμού και μη διασαφήνισης των πολιτικών αντιθέσεων, συχνά η ηγεσία του ΑΡ παρουσιάζει την ρήξη με την ευρωζώνη ως το πρώτο και βασικό βήμα του μεταβατικού προγράμματος. Όμως, το μεταβατικό πρόγραμμα, για να είναι όντως μεταβατικό πρόγραμμα και όχι στάδιο, χρειάζεται μια συνοχή σκοπών και στόχων, οι οποίοι, ακόμη και αν δεν είναι όλοι άμεσα αντικαπιταλιστικοί ή σοσιαλιστικοί, συντείνουν στο να αποσταθεροποιηθεί η καπιταλιστική εξουσία. Αυτό ακριβώς καθιστά αυτήν την πολιτική μεταβατική. **Στην περίπτωση του ΑΡ, οι άμεσοι στόχοι και η αναφορά στον σοσιαλισμό ως τελική κατεύθυνση έχουν ένα τεράστιο κενό, μια τεράστια ψαλίδα, ανάμεσά τους.** Δεν υπάρχει στην ουσία κανένα κόκκινο μεταβατικό νήμα μεταξύ στόχων και κατεύθυνσης, ούτε καμία σοβαρή περιγραφή της δυνατής παρέμβασης του λαϊκού-κοινωνικού-εργατικού παράγοντα, ούτε καμία σοβαρή ανάλυση των ευάλωτων σημείων της αστικής εξουσίας σήμερα, γι' αυτό ακριβώς και η στρατηγική συγκρότηση της ΛΑΕ, όπως και του πρώτου ΣΥΡΙΖΑ, είναι σε μεγάλο βαθμό λαϊκομετωπική, εσωτερική στο κράτος και κατά κάποιον σοβαρό τρόπο ρεφορμιστική -και αυτό

ανεξάρτητα από τα λοιπά νεοσταλινικά και γραφειοκρατικά χαρακτηριστικά του ΑΡ.

Η ρήξη με τις πολιτικές της ευρωζώνης και με το ευρώ δεν ξεκαθαρίζεται -πράγμα, βεβαίως, δύσκολο και σε διεθνή κλίμακα πια- πώς θα συνδεθεί με τα άλλα ρηξιακά μέτρα και με το μεταβατικό αντικαπιταλιστικό κίνημα και κατεύθυνση (π.χ. δημόσιος έλεγχος σε τράπεζες/στρατηγικές επιχειρήσεις αλλά με ποια μορφή και με ποιο τρόπο παρέμβασης των εργαζομένων και των συμμαχών τους, εκκαθάριση/διαγραφή χρέους αλλά με ποια κοινωνική κατανόηση και κινητοποίηση, αγροτικός τομέας- ποιοί συμμαχούν και προς τα πού, μικρομεσαίοι/μικρό κεφάλαιο- πώς τους στηρίζουμε αλλά και τι όρια βάζουμε σε αυτούς που χρησιμοποιούν μισθωτή εργασία, τι θέλουμε από διεθνείς συμμαχίες και κινήματα κλπ).

Τελικά, όσο και η ρήξη με την ευρωζώνη δεν κατασταλάζει με απόλυτη βεβαιότητα και δεν συνδέεται συνεκτικά με το μεταβατικό πρόγραμμα, ακόμη και αν «ξορκίσει» κανείς τα στάδια, αυτά θα γυρίσουν από το παράθυρο και θα ονομαστούν «μεταβατικό πρόγραμμα», «άμεσο προγραμματικό πλαίσιο» κπα. Όχι μόνο το ΑΡ αλλά και οι λοιπές συνιστώσες της ΛΑΕ, όπως και η Ανταρσία και άλλες μικρότερες δυνάμεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, ανεξάρτητα από το ιστορικό τους πρόσημο, έχουν μεγάλη δυσκολία στο να αναφερθούν πειστικά και στο να περιγράψουν τόσο ένα πρόγραμμα μετάβασης στην λαϊκή εξουσία όσο και ένα συνεχόμενο με αυτό πρόγραμμα μετάβασης στον κομμουνισμό. Αυτό δεν είναι αποκλειστικό πρόβλημα, όπως ξαναείπαμε, του ΑΡ, είναι πρόβλημα του μαρξισμού και της ριζοσπαστικής Αριστεράς διεθνώς, αν εξαιρέσουμε ορισμένες τάσεις στην Λατινική Αμερική κατά κύριο λόγο.

Κλείνοντας, καταλήγω στην εκτίμηση ότι υπάρχει το υλικό για μια κατεύθυνση λαϊκομετωπικού τύπου στο ΑΡ, η οποία, όμως, είναι μπερδεμένη και ασταθής και δεν έχει αντικειμενικό υλικό για να αναπτυχθεί, αφού καμία σοβαρή μερίδα του αστισμού δεν επενδύει πολιτικά στην εθνική και αντιιμπεριαλιστική καπιταλιστική ανάπτυξη. Δεν υπάρχει καμία πραγματικά «αντιμονοπωλιακή και αντιιμπεριαλιστική» αστική μερίδα με υπολογίσιμο τρόπο στον αστικό συνασπισμό εξουσίας στην Ελλάδα, η οποία θα τον διασπούσε σε όφελος των λαϊκών συμφερόντων. Όσο ανόητη είναι η «διεθνιστική» άποψη που κατατρύχεται συνεχώς από τον φόβο τού «εκτός ευρώ» αυτοδύναμου ελληνικού καπιταλισμού, άλλο τόσο ανόητη είναι η λμ άποψη, η οποία χωρίς πολλή σοβαρότητα αναζητά μια πραγματική λμ προοπτική, αυτήν της δήθεν αντιιμπεριαλιστικής εθνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Οι δύο αυτές απόψεις αλληλοακυρώνονται και είναι παραπληρωματικά λαθεμένες, καθώς και οι δύο απέχουν σημαντικά από την χάραξη ενός μεταβατικού προγράμματος, το οποίο θα συγκροτούνταν από ένα ιστορικό μπλοκ υπό την ηγεμονία της μισθωτής εργασίας.

Οι συχνές αναφορές της ηγεσίας του ΑΡ στην διάκριση μεταξύ της δήθεν βασικής και της δήθεν κυρίαρχης αντίθεσης, με την έννοια αυτής της διάκρισης στην σταλινική φιλολογία και ιδίως στα «Ζητήματα Λενινισμού», είναι επίσης λαθεμένες. Στην πραγματικότητα υπάρχει μόνο η **κυρίαρχη**, ή ορθότερα, **η σε τελική ανάλυση καθοριστική αντίθεση** μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου. Δεν υπάρχει καμία υποτιθέμενη **βασική αντίθεση** (π.χ. ιμπεριαλισμός/μονοπώλια και λαός/αντιμονοπωλιακές δυνάμεις) στον τρόπο παραγωγής ή έστω στον κοινωνικό σχηματισμό, και αυτά τα εφευρήματα του σοβιετικού μαρξισμού (βασική ή κυρίαρχη αντίθεση ως η άμεση προς επίλυση αντίθεση αυτού του σταδίου) λειτούργησαν απλώς για να νομιμοποιηθεί η μετωπική έξοδος και εγκατάλειψη της αντικαπιταλιστικής και σοσιαλιστικής ρήξης, της κοινωνικής επανάστασης. Υπάρχουν, μόνο, μη κυρίαρχες ή μη τελικά καθοριστικές αντιθέσεις (π.χ. έθνος/αντιιμπεριαλισμός, φτώχεια/πλούτος, ειρήνη/πόλεμος, κράτος/ κοινωνία, αντιθέσεις φύλου κλπ) μέσα από τις οποίες, από τον χειρισμό των οποίων, όταν όντως υπάρχει μια μεταβατική στρατηγική, η εσωτερική κυρίαρχη αντίθεση αναπτύσσεται και καταλήγει στην ανταγωνιστική της έκφραση, όξυνση και επίλυση.

Τόσο η φιλοσοφική σκέψη του Μάο, όσο και η σκέψη του Αλτουσέρ, μπορούν να μας βοηθήσουν στην κατανόηση και διαχείριση της διαλεκτικής μεταξύ της κυρίαρχης ή της σε τελική ανάλυση καθοριστικής

αντίθεσης και των δευτερευουσών αλλά πολύ σημαντικών στην υλική ζωή αντιθέσεων (Μάο «Για τις αντιθέσεις», Λ. Αλτουσέρ «Για τον Μαρξ» κ.α.) Γιατί, ακριβώς, το διακηρυκτικό περιεχόμενο της ρώσικης επανάστασης ήταν η γη, το ψωμί και η ειρήνη και όχι ο σοσιαλισμός, υπήρξε όμως μια τεράστια διανοητική και υλική προετοιμασία, η οποία κατόρθωσε να εκφραστεί μέσα από αυτά τα αιτήματα το αίτημα για μια σοσιαλιστική εξουσία, για μια εξουσία που θα επέλυε όλες τις μη κυρίαρχες αντιθέσεις και μέσω αυτών πραγματικά την κυρίαρχη αντίθεση.

Σε όλα αυτά τα σημεία, είτε ο τροτσκισμός είτε άλλα μαρξιστικά ρεύματα, ορθώς διακηρύσσουν την διαρκή επανάσταση και απορρίπτουν τον μετωπισμό. Όμως, αυτά τα ρεύματα επικαλούνται τον λενινισμό, τον οποίο αποτυγχάνουν απολύτως να πραγματώσουν στο σήμερα. Κι αυτό -όπως άλλωστε και στο λμ ρεύμα- γιατί αυτά τα ρεύματα ούτε κατανοούν τις 'μη κυρίαρχες' αλλά σημαντικότερες αντιθέσεις τού σήμερα και τα σημεία συνοχής ή διάσπασής τους ούτε κατανοούν το πώς και με ποιους όρους η σωστή ανάδειξη και συνάρθρωση των «μη κυρίαρχων» αντιθέσεων με την κυρίαρχη θα οδηγήσει στην σοσιαλιστική ρήξη. Ούτε εγώ που ασκώ την κριτική αυτήν υποστηρίζω ότι διαθέτω αυτήν την κατανόηση, η οποία, όταν υπάρξει, θα μας βγάλει ικανοποιητικά από το μετωπικό ή το ρεφορμιστικό αδιέξοδο/Σκύλα ή από τον αποκαλυπτικό σεχταρισμό/Χάρυβδη. Το μόνο που κατανοώ είναι η ανάγκη να ψάξουμε συλλογικά τις νέες μορφές που ενεργοποιούν και τροποποιούν την κυρίαρχη -και σε τελική ανάλυση με αφηρημένους θεωρητικούς όρους αποκλειστικά υπαρκτή- ταξική αντίθεση, και που πετυχαίνουν να συνδέσουν τις κοινωνικές ανάγκες τού σήμερα με το αίτημα για τον κομμουνισμό.

Ενδεικτική βιβλιογραφία για τον λαϊκομετωπισμό, τον κομμουνιστικό μεταρρυθμισμό, την θεωρία των σταδίων

Λ. Αλτουσέρ-Τζ.Λιούις «Απάντηση στον Τζ.Λιούις-Κριτική του έργου του Λ. Αλτουσέρ», Αθήνα 1977, εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 105 επ. (Αλτουσέρ, «Σημείωση σχετικά με την κριτική της προσωπολατρείας»).
Επισήμανση του διπόλου οικονομισμού/ανθρωπισμού ως βασικών ιδεολογικών δομών σκέψης για την κατανόηση του σταλινικού φαινομένου.

Λ.Αλτουσέρ «Δομή με δεσπόζουσα : Αντίφαση και Επικαθορισμός» στο «Για τον Μαρξ» (1965), Αθήνα 1978, εκδόσεις Γράμματα , σελ. 200-218, όπου και φιλοσοφική εξήγηση της ανισότητας των αντιφάσεων/αντιθέσεων εντός ενός δομημένου Όλου και της σημασίας της καθοριστικής ή δεσπόζουσας αντίφασης για την κίνηση του συνόλου των αντιφάσεων.

Ι. Έρενμπουργκ «Η πτώση του Παρισιού», Αθήνα 1988, Ντουντούμης, μυθιστόρημα.

Φ. Κλαουντίν «Η κρίση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος», τ. Α' «Η κρίση της Κομμουνιστικής Διεθνούς», σελ. 158 επ., Αθήνα 1980, Γράμματα. Μάλλον η καλύτερη ιστορική παρουσίαση του λαϊκομετωπισμού ως γραμμής της Κομμουνιστικής Διεθνούς στα ελληνικά. Στον Β' Τόμο αναλυτική παρουσίαση του μετωπισμού και της σοβιετικής επιρροής ως παραγόντων που καθόρισαν την μη επαναστατική έκβαση στην Δυτική Ευρώπη μετά τον Β'ΠΠ.

Τ. Κλιφφ «Τρότσκι 4 - όσο πιο σκοτεινή η νύχτα, τόσο πιο φωτεινό το αστέρι», Αθήνα 2010, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, σελ. 257-322, για τα ΛΜ.

Β. Λιόσης «Τα κοινωνικοπολιτικά μέτωπα στην Τρίτη Διεθνή», Αθήνα 2012, ΚΨΜ.

II Manifesto-κείμενα , Αθήνα 1976, Εξάντας, σελ. 173 επ. («Για τον κομμουνισμό», 1970). Μεγάλο τμήμα του κειμένου ασχολείται με τον μετωπισμό γενικά αλλά στην ειδική ιταλική του μορφή, τον τολιατισμό.

Ε. Μαντέλ «Κριτική του ευρωκομμουνισμού», (1977), Αθήνα 1980, Νέα Σύνορα, σελ. 11-47. Παρουσίαση

της σχέσης συνέχειας ανάμεσα στο 7ο Συνέδριο της Διεθνούς και τον ευρωκομμουνισμό της δεκαετίας του 1970 .

Γ. Μηλιός-Δ.Ψαρράς «Ευρωκομμουνισμός. Ανανέωση ή/και συνέχεια». Περ. Αγώνας για την κομμουνιστική ανανέωση' τ. 11/1980, σελ. 32 επ.

Φ. Μόρροου «Επανάσταση και αντεπανάσταση στην Ισπανία», Αθήνα 1977, εκδόσεις Ατραπός.

Δ. Μπελαντής «Αριστερά και Εξουσία- ο «δημοκρατικός δρόμος» προς τον σοσιαλισμό», Αθήνα 2014, εκδόσεις Τόπος, σελ.141-149 για την πολιτική εμπειρία των ΛΜ.

Δ. Μπελαντής «Η μεταπολεμική στρατηγική της κομμουνιστικής Αριστεράς στην Δυτική Ευρώπη» στον τόμο «10 θέματα για την ανασύνθεση της Αριστεράς», Αθήνα 2009, εκδόσεις «Εντός Εποχής» , σελ. 304-308.

Δ. Μπελαντής «Η ιταλική επανάσταση και ο Τολιάτι στην δεκαετία του 1940- σκέψεις για τις χαραμάδες της δύσκολης επανάστασης στην Δύση και την ανεπάρκεια του ιστορικού χρόνου» χρόνος συγγραφής 2013, ιστορικοθεωρητικό κείμενο αδημοσίευτο-υπό δημοσίευση το 2016.

Δ. Μπελαντής «Σκέψεις για το ΕΑΜ και την θεωρία των σταδίων», Iskra 12-12-2013.

Φ. Μπορκενάου «Ο ευρωπαϊκός κομμουνισμός», Αγρίνιο 2010, εκδόσεις Τροπή, σελ. 109-184, 212-223 σχετικά με τα ΛΜ. Ο συγγραφέας είναι προφανώς έντονα μετεστραμμένος μετά το 1938 στον αντικομμουνισμό και στις θεωρίες του πολύμορφου και ενιαίου ολοκληρωτισμού (πιθανώς λόγω και των τραυματικών εμπειριών του από την σταλινική παρέμβαση στην Ισπανία του 1937) , πλην όμως η μελέτη του αυτή περιέχει σημαντική ιστορική πληροφόρηση και βιωματική γνώση για τον προπολεμικό κομμουνισμό. Αναγκαία η πολύ κριτική ανάγνωση του βιβλίου αυτού.

Τ. Νέγκρι «Από τον εργάτη μάζα στον κοινωνικό εργάτη», Αθήνα 1983, Κομμούνα, σελ. 76-84, για τον αρνητικό ρόλο του τολιατισμού (ιταλικού μετωπισμού) στο ιταλικό εργατικό κίνημα, ιδίως μετά τον Β'ΠΠ.

Γκ. Ντιμιτρόφ «Ο φασισμός», Αθήνα 1975, Πορεία (εισήγηση Ντιμιτρόφ στο 7ο Συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς, Μόσχα, Αύγουστος 1935).

Ρ. Παντσιέρι «Για τον νεοκαπιταλισμό» σε Ρ.Παντσιέρι-Τ.Νέγκρι-Μ.Τρόντι «Νεοκαπιταλισμός και επαναστατικό κίνημα», Αθήνα 1983, Κομμούνα, σελ. 29 επ., 81 επ., σημαντική κριτική ενός σημαντικού ιταλού μαρξιστή, προδρόμου του εργατιστικού ρεύματος και προερχόμενου από τον μαρξιστικό σοσιαλιστικό χώρο, στο Ιταλικό ΚΚ, ιδίως ως προς τις συνέπειες της συμφιλίωσης του σταλινισμού με την αστική δημοκρατία μετά τον Β'ΠΠ.

Π. Πουλιόπουλος «Δημοκρατική ή σοσιαλιστική επανάσταση στην Ελλάδα ;», Αθήνα 1972, Νέοι Στόχοι. Η πιο σημαντική μαρξιστική θεωρητική κριτική στην πρώτη μορφή του λαϊκομετωπισμού στην Ελλάδα, στην απόφαση της 6ης Ολομέλειας του ΚΚΕ, τον Φλεβάρη του 1934.

Ν. Πουλαντζάς «Γύρω από το θέμα των συμμαχιών», περ. Αγώνας για την κομμουνιστική Ανανέωση, τ. 7/1979 σελ. 32 επ. Έμφαση στην στρεβλή κατανόηση των σχέσεων πολιτικής εκπροσώπησης εντός του αναπτυσσόμενου μονοπωλιακού καπιταλισμού από τον Ντιμιτρόφ και γενικότερα από το λαϊκομετωπικό ρεύμα.

Ν. Πουλαντζάς «Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις», Αθήνα 1975, εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 133-135, όπου και σαφής κριτική στην λογική του αντιμονοπωλιακού σταδίου, η οποία ταυτίζει την εξουσία των μονοπωλίων με μια χρήση από αυτά του αστικού κράτους ως τεχνικού εργαλείου τους και υποτιμά την

ενότητα του αστικού συνασπισμού εξουσίας.

N. Πουλαντζάς «Φασισμός και Δικτατορία», Αθήνα 1975, Ολκός, σελ. 49 επ. (Η περίοδος εμφάνισης των φασισμών και η Διεθνής) και σελ. 130-132, για το στένεμα της βάσης του φασισμού από την Διεθνή στο 7ο Συνέδριο (ομιλία Ντιμιτρόφ), ώστε να δικαιολογηθεί η στρατηγική του ΛΜ. Σημαντική και η εισαγωγή για την κυριαρχία του οικονομισμού/καταστροφισμού ως μορφής της αστικής ιδεολογίας εντός της ύστερης Τρίτης Διεθνούς. Βεβαίως, για τον Πουλαντζά, η κριτική στον καταστροφισμό καλύπτει και ορισμένες πλευρές του έργου του Τρότσκι/ισμού ως εκδοχής της Τρίτης Διεθνούς

Λ. Τρότσκι «Που βαδίζει η Γαλλία ;», Αθήνα 1977, Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη.

Λ. Τρότσκι «Κείμενα για τον σταλινισμό 1927-1940», Αθήνα 2009, Μαρξιστική Φωνή. Ιδιαίτερα σημαντικά κείμενα : το κεφάλαιο για την παραπάνω αποκαλυπτική συνέντευξη του Στάλιν στον Ρ. Χάουαρντ (130 επ.) και το κεφάλαιο για το Έβδομο Συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς (88 επ.). Ο Τρότσκι ορθώς θεωρεί ως πιλοτική την συγκρότηση του Λαϊκού Μετώπου στην Γαλλία το καλοκαίρι του 1934 για όλη την Τρίτη Διεθνή.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

L. Althusser "Philosophy of the Encounter-Later Writings 1978-1987", Verso 2006, ιδίως το κείμενο "Marx in his limits", σελ. 7 επ., όπου ισχυρή κριτική στην λογική εσωτερικού μετασχηματισμού του αστικού κράτους, η οποία αφορά τον ευρωκομμουνισμό αλλά στην πράξη και τον μετωπισμό ως ιδεολογικό του πατέρα.

P. Broue-E.Temime "The Revolution and the Civil War in Spain", (1972), 2008, Haymarket Books.

G. Dimitrov "Unity of the working class against fascism" , Concluding Speech before the 7th World Congress of the Communist International", 8.1935, www.marxists.org, Dimitrov Archive.

J. Jackson "The Popular Front in France-Defending Democracy 1934-1938", 1988, 1990.

(A.Neuberg-ψευδώνυμο) -Hans Kippenberger- M.N. Tuchatschewski -Ho Chi Minh "Der bewaffnete Aufstand" «Η ένοπλη εξέγερση», 1928-1931, επανέκδοση Φραγκφούρτη 1971. Το βιβλίο έχει εκδοθεί από την Στρατιωτική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς (παράνομος στρατιωτικός μηχανισμός της ΚΔ) και πραγματεύεται εμπειρίες της ένοπλης κομμουνιστικής εξέγερσης διεθνώς κατά την δεκαετία του 1920 (Γερμανία, Κίνα, Εσθονία) . Η δημόσια έκδοσή του θα ήταν μάλλον αδιανόητη μετά την ρεφορμιστική στροφή του 1935. Ο Hans Kippenberger υπήρξε η ηγετική μορφή του παράνομου μηχανισμού του ΚΚ Γερμανίας στην Βαϊμάρη, ο τεχνικός οργανωτής όλων των σημαντικών εξεγέρσεων του ΚΚ στην περίοδο Ταϊλμαν (μετά το 1926). «Χάθηκε» στις σταλινικές εκκαθαρίσεις του 1937.

M. Thorez "The popular front" (1934), περιέχεται στο έργο του "Fils de peuple" («Γιός του Λαού»), Editions Sociales, Paris 1970. Σε www.marxists.org, Thorez Archive.

L. Trotsky "Whither France ?", in www.marxists.org, Trotsky Archive. 10-6-1936.

L.Trotsky "The lesson of Spain", www.marxists.org, Trotsky Archive (30-7-1936).

L.Trotsky "The lessons of Spain-the last warning", 12. 1937, Trotsky Archive, op.cit.

L. Trotsky "The Spanish Revolution", N.Y. 1973, Pathfinder.

L. Trotsky "Die permanente Revolution", Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1969, 1971. Στην μπροσούρα

του αυτήν του 1930 ο Τρότσκι εξηγεί το πέρασμα από την αντίληψη της ανάγκης ολοκλήρωσης του αστικοδημοκρατικού σταδίου στην Ρωσία (αντίληψη που κάλυπτε τους Μενσεβίκους αλλά ως τις θέσεις του Απρίλη και τους Μπολσεβίκους) στην αντίληψη της διαρκούς/ σοσιαλιστικής επανάστασης, στην αντίληψη ότι στην εποχή του ιμπεριαλισμού τα αστικοδημοκρατικά, εθνικά και άλλα ανεπίλυτα ζητήματα θα λυθούν από μια εξουσία με αναγκαστικά εργατικό και σοσιαλιστικό χαρακτήρα.